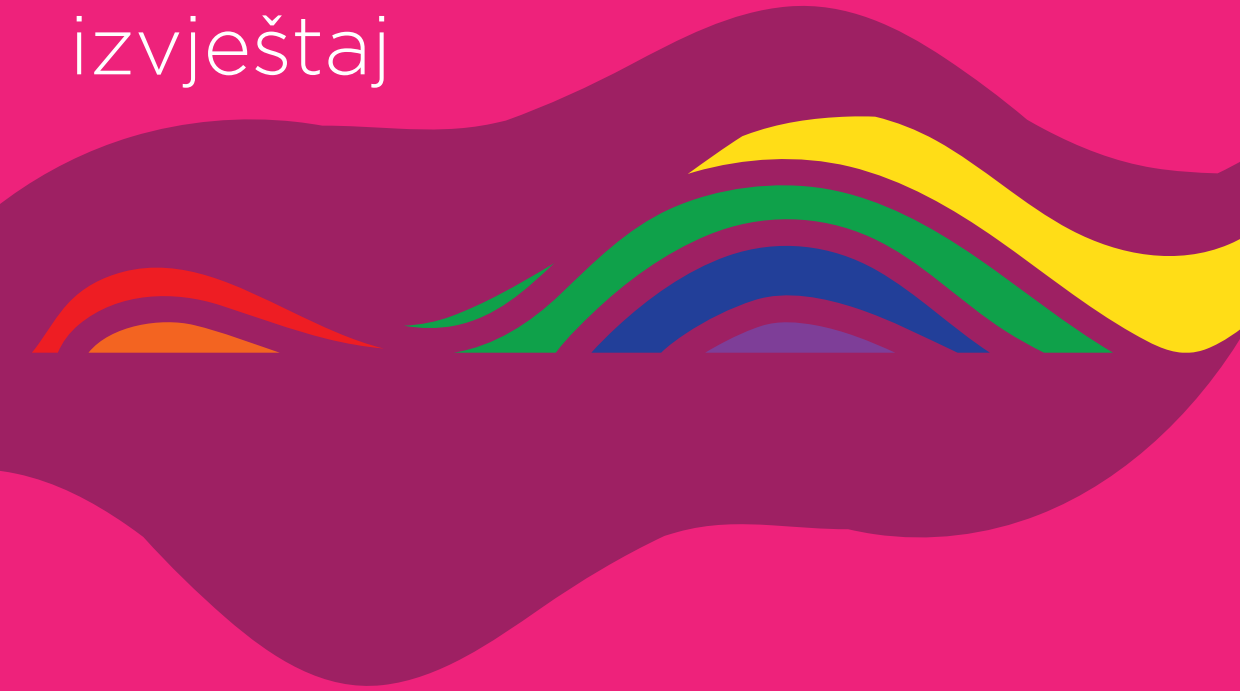

2020

ROZI

izvještaj

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Rozi izvještaj 2020.

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, maj 2020.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Broj publikacije: 51

Naslov: Rozi izvještaj 2020.
Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Autori_ ce i priređivači_ ce: Darko Pandurević, Delila Hasanbegović,
Jozo Blažević, Nejra Agić

Urednice: Emina Bošnjak i Vladana Vasić

Lektura i korektura: Sandra Zlotrg

Prelom i dizajn: Tanja Ćurić

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova poželjno je, uz obavezno prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

Izveštaj pokriva period od 1. 1. 2019. do 31. 12. 2019. godine, osim za podatke za koje je naglašeno da su prikupljeni za neki drugi period.

Publikacija je rezultat rada na promociji ljudskih prava LGBTI osoba u okviru različitih projekata Sarajevskog otvorenog centra, koje su podržali: Švedska međunarodna razvojna agencija (SIDA), Fond otvoreno društvo BiH, Njemačka ambasada u BiH, Schüler Helfen Leben, CARE International, Heinrich Böll Stiftung – Ured za BiH.

Objavljivanje ove publikacije, kroz institucionalnu podršku Sarajevskom otvorenom centru, podržala je Švedska kroz program razvojne saradnje. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.

ISSN 2303-5552

 SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR

 Švedska
Sverige

ROZI IZVJEŠTAJ 2020.

**GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI**

SARAJEVO, maj 2020.

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA	6
SAŽETAK	9
NEGATIVNE PRAKSE I KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA	11
Ograničavanje slobode okupljanja LGBTI građana_ki u Bosni i Hercegovini	11
Neadekvatna aktivnost i efikasnost pravosuđa u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje	12
DOBRE PRAKSE	14
Usvajanje LGBTI inkluzivnog Gender akcionog plana Kantona Sarajevo	14
Formiranje radne grupe Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za istospolna partnerstva	15
Održavanje Prve bosanskohercegovačke povorke ponosa	16
PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI	19
Usvajanje Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini	19
Usvajanje zakona o životnim zajednicama osoba istog spola	19
Izmjena i harmonizacija zakona koji uređuju slobodu okupljanja LGBTI osoba	20
I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE	21
Međunarodni pravni standardi i obaveze Bosne i Hercegovine	21
Domaći pravni okvir	21
Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije	22
Javne politike za suzbijanje diskriminacije LGBTI osoba	24
Dokumentovani slučajevi	25
Smjernice za djelovanje	28
II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU	29
Pravni okvir	29
Institucionalno djelovanje	29
Dokumentovani slučajevi	31
Smjernice za djelovanje	34
III SLOBODA OKUPLJANJA	35
Pravni okvir kao prepreka ostvarenju prava na slobodu okupljanja	35
Prva bosanskohercegovačka povorka ponosa	36
Dokumentovani slučajevi	37
Smjernice za djelovanje	40
IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE	42
Pravni okvir	42
Institucionalno djelovanje	42
Dokumentovani slučajevi	43
Smjernice za djelovanje	44

V PRAVA TRANSRODNIH OSOBA	45
Pravni okvir	45
Institucionalno djelovanje	45
Društvena stvarnost	45
Dokumentovani slučajevi	48
Smjernice za djelovanje	49
VI LJUDSKA PRAVA INTERSPOLNIH OSOBA	50
Pravni okvir	50
Institucionalno djelovanje	50
Društvena stvarnost	51
Smjernice za djelovanje	52
VII AZIL	53
Pravni okvir	53
Društvena stvarnost	53
Dokumentovani slučajevi	54
Smjernice za djelovanje	56
VIII MEDIJI	57
Pravni okvir	57
Analiza medijskog izvještavanja	58
Smjernice za djelovanje	59
IX COVID-19 I LJUDSKA PRAVA LGBTIQ OSOBA	60
RJEČNIK LGBTI POJMOVA	62
DODATAK	67
Politički sistem Bosne i Hercegovine	67
O Sarajevskom otvorenom centru	70
Urednice	71
Autori_ ce	71

SPISAK SKRAĆENICA

- ARS BiH** – Agencija za ravnopravnost spolova BiH
Bh. povorka ponosa – Bosanskohercegovačka povorka ponosa
BiH – Bosna i Hercegovina
BIS – Brew Imperial Society
CEDAW – Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama
CEST FBiH – Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine
CMS – sistem za automatsko upravljanje predmetima u sudovima
FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine
FMUP – Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova
FMRSP – Federalno ministarstva rada i socijalne politike
FMZ – Federalno ministarstvo zdravstva
GAP – Gender akcioni plan
GC FBiH – Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GC RS – Gender centar Republike Srpske
HKD – Hrvatsko kulturno društvo
ICCPR – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima Ujedinjenih nacija
ICESCR – Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija
KS – Kanton Sarajevo
KZ FBiH – Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine
LGBTI – lezbejke, gej, biseksualne, transrodne i interpolne osobe
LGBTIQ – lezbejke, gej, biseksualne, transrodne, interpolne i queer osobe
MS KS – Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo
MUP KS – Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo
MZ KS – Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo
NiP – Narod i pravda
NS – Naša stranka
DF – Demokratska fronta
GS – Građanski savez
OO – Organizacioni odbor Bosanskohercegovačke povorke ponosa
OSCE/ODIHR – Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi / Ured za demokratske institucije i ljudska prava

RAK – Regulatorna agencija za komunikacije
RTV – radiotelevizijski
SDA – Stranka demokratske akcije
SDP BiH – Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine
SOC – Sarajevski otvoreni centar
SORI – seksualna orijentacija i rodni identitet
SORISK – seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike
RS – Republika Srpska
TCMS – sistem za automatsko upravljanje predmetima u tužilaštvima
UDHR – Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija
ZORS – Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine
ZZD – Zakon o zabrani diskriminacije

SAŽETAK

Posljednje godine odigrala su se dva ključna događaja za LGBTIQ osobe u Bosni i Hercegovini: održana je Prva bosanskohercegovačka povorka ponosa (Bh. povorka ponosa), a Kanton Sarajevo (KS) je usvojio LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, transrodne i interspolne osobe) inkluzivni Gender akcioni plan (GAP).

Iako je Bh. povorka ponosa posljednja povorka u regiji Zapadnog Balkana, bila je najuspješnija povorka prema broju ljudi koji su marširali, kao i u kontekstu sigurnosti – nije se desio nijedan sigurnosni incident. Osim toga što je Povorka lezbejkama, gej, biseksualnim, transrodnim, interspolnim i queer (LGBTIQ) osobama predstavljala značajan događaj, ona je dala nadu mnogim bosanskohercegovačkim građanima_kama da Bosna i Hercegovina (BiH) može ostvariti svoj potencijal tolerantne i raznolike zemlje.

Od 18 mjera vezanih za prava žena i LGBTI osoba koje je Sarajevski otvoreni centar (SOC) predložio, 14 ih je uključeno u GAP KS, uključujući i mjere koje se tiču prevencije i zaštite od rodno zasnovanog i porodičnog nasilja i za LGBTI osobe kao posebno marginalizovane grupe, uvođenje posebnih procedura za saradnju policije i tužilaštva u procesuiranju zločina iz mržnje, kao i mjere koje uključuju transinkluzivne standarde i zaštitu u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i integriteta.

Na početku 2020. godine, konačno je formirana i interresorna radna grupa koja će analizirati postojeće propise i predložiti nove koje je potrebno donijeti kako bi istospolni parovi iz životne zajednice ostvarivali prava koja proizlaze iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Međutim, sav ovaj napredak su pratile jaka opozicija i opstrukcije. Nakon što je Povorka najavljena, govor mržnje prema LGBTIQ osobama se intenzivirao, a kantonalna zastupnica Samra Hajdarević Čosović je pozivala na segregaciju LGBTIQ osoba. Nekoliko napada na LGBTIQ osobe se desilo u javnoj sferi, a nijedan nije procesuiran kao zločin iz mržnje. Od toga je procesuiran samo jedan slučaj, i to kao prekršaj, uz

novčanu kaznu. Ogroman i neproporcionalan finansijski teret je stavljen na leđa organizatora_ica kao jedan od uslova održavanja Povorka. Bez odlučnosti i sposobnosti te podrške partnera i podržavatelja_ki, Povorka ponosa ne bi bila moguća.

Ovakav razvoj situacije pokazuje da postoji zrno više slobode i podrške za LGBTI osobe u Bosni i Hercegovini, ali da su potrebni dodatni snažni naponi kako bi se ostvario značajan napredak ka ravnopravnosti i prihvatanju LGBTIQ osoba, posebno u oblastima pravnog priznavanja rodnog identiteta, zakonskog regulisanja slobode okupljanja, te govora mržnje, kao i procesuiranja pozivanja na nasilje i nasilja nad LGBTIQ osobama. Pravno priznavanje istospolnih zajednica života, kao i Akcioni plan za jednakost LGBTI osoba u ranim su fazama kreiranja, a da bi zaista imali efekta na svakodnevnicu LGBTIQ osoba, moramo vidjeti jasnu institucionalnu i političku volju za njihovo usvajanje i provođenje.

Osim napora lokalne LGBTI zajednice, podrška ranjivim LGBTI migrantima_kinjama i tražiocima_teljkama azila u BiH zahtijevat će mnogo više truda u godinama koje dolaze. Bit će potrebna i podrška medija, institucija i partnera jer je historija u više navrata pokazala da manjine postaju ranjivije u vremenima krize. Nova socio-ekonomska realnost i nedemokratski trendovi će imati loš utjecaj na dobrobit, sigurnost i ljudska prava LGBTI osoba u BiH u narednih nekoliko godina.

NEGATIVNE PRAKSE I KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

Ograničavanje slobode okupljanja LGBTI građana_ki u Bosni i Hercegovini

Pravo na slobodu okupljanja u BiH regulisano je velikim brojem zakona i podzakonskih akata: Ustavom BiH, ustavima entiteta i kantona, Statutom Brčko distrikta, zakonima o slobodi okupljanja entiteta i kantona, ali i zaštićeno međunarodnim dokumentima koje je BiH ratificirala ili usvojila u svoj pravni sistem, kao što je Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Svi ovi dokumenti garantiraju pravo građana_ki u BiH na slobodno okupljanje, koje smije biti ograničeno samo radi zaštite sigurnosti ljudi i imovine.

Nažalost, unatoč tome, trenutna praksa nadležnih institucija je u određenim slučajevima vrlo restriktivna.

Naime, SOC je u nekoliko posljednjih godina kao organizator javnih okupljanja koja su za cilj imala ukazivanje na nejednak položaj i uživanje ustavno i zakonski zagaraniranih i reguliranih prava LGBTI osoba imao **velike poteškoće u organiziranju javnih okupljanja i/ili je dobijao de facto zabranu**. Praksa nadležnih institucija vrlo često se pokazuje kao homofobična/transfobična, ili direktno kroz otpor javnom okupljanju LGBTI osoba ili kroz obrnutu logiku da potencijalno nasilje koje se može desiti “izazivaju” LGBTI osobe svojim protestom, a ne potencijalni nasilnici. Također, pojedini_e predstavnici_e nadležnih institucija javna okupljanja vezana za ljudska prava LGBTI osoba doživljavaju kao udar i/ili neslaganje sa njihovim osobnim i/ili vjerskim uvjerenjima, te koriste svoj položaj da nameću **dodatne mjere koje iziskuju velika finansijska sredstva, dovodeći tako u vrlo nezahvalan položaj organizatore koji usljed velikog finansijskog tereta potencijalno moraju i otkazati okupljanje**.¹

U praksi veliki problem predstavlja i neusklađenost i/ili nepostojanje zakonodavnog okvira koji regulira ovu oblast, te neusklađenost sa međunarodnim standardima, što omogućava institucijama i njihovim

¹ Više informacija o restriktivnim praksama i dodatnim mjerama koje organizatori moraju ispuniti vidjeti u poglavlju izvještaja Dobre prakse – Prva bh. povorka ponosa i poglavlje III Sloboda okupljanja – dokumentovani slučajevi.

predstavnicima_ama da zakonske norme tumače u cilju ograničavanja slobode okupljanja građana_ki.

Neadekvatna aktivnost i efikasnost pravosuđa u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje

Kontinuirani problem procesuiranja i adekvatnog sankcionisanja slučajeva nasilja nad LGBTI osobama se u 2019. nametnuo kao jedno od glavnih pitanja zaštite ljudskih prava LGBTI osoba. Najava i, u konačnici, održavanje Povorke ponosa u Sarajevu rezultiralo je i skokom u govoru mržnje prema LGBTI osobama i slučajevima nasilja u javnom prostoru.

Jedan od najistaknutijih primjera jeste govor mržnje zastupnice u Skupštini Kantona Sarajevo – Samre Ćosović Hajdarević. Nakon što su, u aprilu 2019. godine, aktivisti_kinje najavili Bh. povorku ponosa za septembar iste godine, zastupnica se putem svog javnog Facebook profila oglasila pozivajući na direktnu diskriminaciju, odnosno segregaciju LGBTIQ osoba u bh. društvu, govoreći, između ostalog: “Želim da se ovakvi ljudi izoluju i sklone što dalje od naše djece i društva. Neka idu negdje drugo i prave sebi grad, državu, zakon i svoja prava koja im niko neće osporavati. Ali ovdje NE!”. Ovu izjavu prenijeli su mnogi *mainstream* online, pisani i TV mediji. Iako je dobila višestruke prijave, Etička komisija Skupštine Kantona Sarajevo nije našla za shodno da ove izjave sankcioniše. SOC je, tim povodom, u oktobru 2019. godine podnio tužbu protiv zastupnice zbog poticanja na diskriminaciju.

SOC je zabilježio **četiri odvojena fizička i verbalna napada na LGBTI osobe u javnosti** koja su se desila neposredno nakon najave održavanja prve Povorke. Svi napadi su prijavljeni policiji, a do momenta pisanja ovog izvještaja, samo je jedan slučaj dobio sudski epilog.

Napadač je, u ovom slučaju, kažnjen sa ukupno 1000 KM za dva prekršaja prema Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), koja se odnose na fizički napad ili zlostavljanje drugoga te neovlaštenu upotrebu oružja i ugrožavanja sigurnosti. Pored jasnih činjenica koje ukazuju na to da je

napad motiviran isključivo predrasudama napadača prema žrtvama na osnovu njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta, procesuiran je u prekršajnom postupku.

Slučaj nije razmatran kao zločin iz mržnje u krivičnom postupku i prema odredbama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH), tako da je propuštena prilika da se prepozna motiv i predrasuda usmjerena prema LGBTI osobama samo zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta te štetnost koju za cijelo društvo imaju ovakva djela.

DOBRE PRAKSE

Usvajanje LGBTI inkluzivnog Gender akcionog plana Kantona Sarajevo

Vlada KS je u decembru 2019. godine usvojila GAP za period od 2019. do 2022. godine.² GAP je javna politika koja sadrži set mjera namijenjenih realizaciji strateških ciljeva za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti po tzv. prioritetnim oblastima.

SOC je sudjelovao u radnoj grupi koja je radila na kreiranju GAP-a, zajedno sa predsjednicom Komisije za jednakopravnost spolova Skupštine Kantona Sarajevo koja je inicirala izradu ovog plana, Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine (GC FBiH) te predstavnicima_ama ministarstava KS i drugih organizacija civilnog društva.

SOC je predložio ukupno 18 inicijativa koje su se odnosile na ljudska prava žena i LGBTI osoba, od kojih je 14 usvojeno i inkorporirano u GAP.

U GAP-u su određeni ciljevi i aktivnosti svih kantonalnih institucija za ovaj period. Među ciljevima je i *Prevenција i zaštita od nasilja u porodici i nasilja na osnovu spola*, a aktivnost koja se planira implementirati je tematska sjednica o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, uključujući i probleme sa kojima se susreću posebno ranjive grupe, među kojima su navedene i LGBTI osobe. Nosioци odgovornosti su Komisija za jednakopravnost spolova i Koordinacioni odbor koji će pratiti implementaciju GAP-a.³ Ovom cilju će doprinijeti i uvođenje programa obuke – na temu krivičnih djela počinjenih iz mržnje u skladu sa KZ FBiH – u sklopu stručnog usavršavanja policije i njihovo redovno provođenje; izrada i usvajanje standardnih operativnih procedura za policiju i pravosuđe u slučaju krivičnih djela počinjenih iz mržnje, također u skladu sa KZ FBiH.

² Dostupan na: <https://www.gcfbih.gov.ba/vlada-kantona-sarajevo-usvojila-gender-akcioni-plan-kantona-sarajevo-2019-2021/>

³ Podaci o ovim problemima se prikupljaju u skladu sa Protokolom o radu i saradnji koordinacionog tijela na prevenciji, zaštiti i borbi protiv nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo, a objavljuju se svake godine u okviru 16 dana aktivizma u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja (25. 11. – 10. 12.).

Još jedan cilj jeste *Unaprijeđeno seksualno i reproduktivno zdravlje*, u okviru kojeg je predviđena i izrada vodiča za zdravstvene radnike_ce o inkluzivnom postupanju sa transrodnim i interspolnim osobama; pravna regulacija medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interspolnosti kroz izradu pravilnika o prilagodbi spola u medicinskim institucijama u KS; iniciranje akreditacije programa zdravstvenih radnika_ca u oblasti pružanja rodno senzitivnih usluga i usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja generalnoj i višestruko marginaliziranim populacijama. Nosiocilac odgovornosti je Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo (MZ KS), sa rokom do kraja 2020. godine.

Formiranje radne grupe Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za istospolna partnerstva

Nakon što je na sjednici u oktobru 2018. godine Vlada FBiH usvojila zaključak o formiranju *radne grupe koja će izvršiti analizu propisa u okviru kojih istospolni parovi iz životne zajednice mogu ostvariti svoja prava koja proizilaze iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, te predložiti propise koje je potrebno donijeti u FBiH, radna grupa je napokon formirana početkom 2020. godine. Dana 6. februara održana je konstituirajuća sjednica* Interresorne radne grupe koja se sastoji od predstavnika_ca Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova (FMUP), Federalnog ministarstva zdravstva (FMZ), Federalnog ministarstva rada i socijalne politike (FMRSP), predstavnika_ca Vlade FBiH, GC FBiH te predstavnika_ca Vijeća Evrope u BiH kao posmatrača. Iako je od usvojenog zaključka do formiranja radne grupe prošlo skoro 15 mjeseci, nastavak rada na ovom pitanju predstavlja konkretan iskorak u započetom procesu eliminacije diskriminacije i marginalizacije istospolnih parova koji žive u životnim zajednicama u BiH.

Kao izuzetno pozitivnu praksu u ovom procesu potrebno je istaći i **pozitivan odgovor predstavnika_ca radne grupe za uključivanjem članova_ica SOC-a u sam proces i rad u radnoj grupi**. SOC je insistirao na učešću u radnoj grupi vodeći se ekspertizom koju posjeduje na ovom polju, iskustvom u identifikovanju potreba i problema s kojima se LGBTI populacija u BiH susreće te potrebom za većom transparentnosti u cijelom procesu. Stoga uključivanje SOC-a kao relevantne organizacije na ovom polju u direktne procese odlučivanja

posmatramo kao direktan doprinos principima dobrog upravljanja, participativne demokratije te, u konačnici, istinske odlučnosti za poboljšanje položaja LGBTI osoba u BiH.

Održavanje Prve bosanskohercegovačke povorke ponosa

Nevidljivost, izoliranost, neprepoznatljivost, neprihvatanje i nasilje su problemi sa kojima se LGBTI osobe susreću, kako u javnom tako i u privatnom prostoru. Većina LGBTI osoba se zbog straha od nasilja ili odbacivanja još uvijek ne odlučuje obznaniti svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet i spolne karakteristike svojoj porodici, te su upravo zbog toga prisiljene da skrivaju dio svog života i osobe koje vole. Javni prostor: ulica, radno mjesto, škola, fakultet, institucije, restorani, kafići, sve su to mjesta na kojima LGBTI osobe ne mogu otvoreno živjeti svoje identitete.

Inicijativu da se organizuje prva bh. povorka ponosa 2019. godine pokrenula je grupa aktivista i aktivistkinja iz cijele BiH (Prijeđor, Banja Luka, Sarajevo, Bijeljina, Tuzla). Prvi Organizacioni odbor (OO) činilo je 15 članova_ica koji_e su u OO pristupili_e samoinicijativno, obavezavši se da djeluju samostalno i na volonterskoj osnovi. Također, potrebno je naglasiti da nisu predstavljali_e nijedno privredno društvo, domaću ili međunarodnu organizaciju ni političku stranku.

Prva bh. povorka ponosa zakazana je, te uspješno i održana 8. septembra/rujna 2019. godine. Priprema same povorke trajala je godinu dana, od trenutka kada se u 2018. godini formirao OO i krenuo sa planiranjem. Čak šest mjeseci ranije, 1. aprila/travnja 2019. godine, Bh. povorka ponosa je najavljena nadležnim institucijama: Ministarstvu unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo (MUP KS) i Ministarstvu saobraćaja Kantona Sarajevo (MS KS), iako je prema Zakonu o slobodi okupljanja KS (član 10. Zakona) organizator dužan prijaviti mirni događaj nadležnim institucijama najkasnije pet dana prije održavanja.

Od trenutka najave do trenutka održavanja, Povorka je izazvala veliki kako medijski tako i politički interes. Bh. povorku ponosa organizatori su najavili kao mirni skup građana_ki koji su institucije u KS bile

dužne obezbijediti prema Zakonu o javnom okupljanju KS. Unatoč tome, politički pritisak nije izostao. Politička stranka Narod i pravda (NiP) u saopštenju je pozvala organizatore da otkazu povorku ponosa navodeći kako se “zalažu za vladavinu prava, toleranciju i suživot svih različitosti, ali se protive organizovanju manifestacija koje neće popraviti, već mogu pogoršati ukupnu sigurnosnu situaciju u Sarajevu i šire.” Sa ovim stavom se složila i Stranka demokratske akcije (SDA). Stoga je jasno da su ove političke stranke u konkretnom slučaju pravile direktan udar na ustavno i zakonski zagwarantirana i regulirana prava, pozivajući organizatore, između ostalog, da odustanu od organiziranja povorke, odnosno pokušavajući spriječiti slobodu okupljanja LGBTI građana_ki.

Na drugoj strani političkog spektra, predstavnici_e Naše stranke (NS), Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine (SDP BiH), Demokratske fronte (DF) i Građanskog saveza (GS) kroz javna saopštenja dali su podršku organizatorima_cama Povorke.

Pored političkog pritiska, organizatori_ice Bh. povorke ponosa bili_e su suočeni_e i sa drugim pritiscima tijekom organiziranja povorke. Naime, suradnja sa nadležnim institucijama, primarno sa MUP-om KS koji je bio nadležan za osiguravanje povorke, trajala je ukupno šest mjeseci, od trenutka najave do trenutka održavanja same povorke. Sastanci su se održavali redovno, a na njima se do najsitnijih detalja planiralo osiguravanje povorke. Tokom dogovora i sastanaka, MUP KS odredio je organizatorima_cama dodatne mjere koje su morali ispuniti/obezbijediti. **Pored odgovarajućeg broja zaštitara_ki sigurnosne agencije, prisustva vozila hitne medicinske pomoći, potvrde o prisustvu vatrogasne jedinice, organizatori_ce su morali_e obezbijediti i željezne ograde na mjestima polaska i završetka okupljanja, kao i betonske barijere,** u određenom broju i na određenim lokacijama, a prema procjeni pripadnika_ca MUP-a KS.

Sve je to iziskivalo velika i nesrazmjerna finansijska sredstva koja u trenutku saznanja organizatori_ce nisu imali_e (osnov za nalaganje ovakvih dodatnih mjera MUP KS je našao u trenutnom Zakonu o javnom okupljanju KS).

Međutim, unatoč spomenutim činjenicama, predstavnici_e MUP-a KS su vrlo ozbiljno pristupili planiranju osiguravanja povorke, profesionalno odradili posao te poduzeli apsolutno sve mjere kako bi svi_e sudionici_e Prve bh. povorke ponosa bili_e sigurni_e. U cijelom procesu planiranja i dogovaranja, pripadnici_e MUP-a KS bili su vrlo kooperativni.

U samoj Povorci je učestvovalo oko 3000 osoba i ovo je definitivno do sada bilo najmasovnije javno okupljanje vezano za jednak položaj i ljudska prava LGBTI osoba, koje je prošlo bez ijednog incidenta.

PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI

Usvajanje Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Usvajanje adekvatnog javnog dokumenta u vidu akcionog plana sa pregledom stanja, listom mjera, obaveza i ciljeva svih relevantnih državnih organa jedna je od prioriteta obaveza svih nivoa vlasti, a najviše entitetskih vlada. (Za više o samom akcionom planu pogledati *Javne politike* u poglavlju *Ravnopravnost i suzbijanje diskriminacije*.) Kao takav, ovaj dokument treba da unaprijedi implementaciju postojećeg antidiskriminacijskog okvira kako bi ravnopravnost LGBTI osoba garantovana zakonskim odredbama, deklaracijama i preporukama bila provedena i u stvarnosti.

Usvajanje zakona o životnim zajednicama osoba istog spola

Trenutno važeće zakonodavstvo entiteta BiH ne omogućava istospolnim parovima ostvarivanje socio-ekonomskih prava predviđenih za bračne/vanbračne zajednice u BiH. Ovakva diskriminacija istospolnih parova predstavlja direktno kršenje prava garantovanih Ustavom BiH kao i Evropskom konvencijom za ljudska prava čije odredbe imaju ustavnu snagu u BiH.

Vlasti u FBiH su ponovo otvorile ovo pitanje i ostvarile korak naprijed formiranjem *Interresorne radne skupine* koja je započela sa radom. (Za više o samom akcionom planu pogledati poglavlje *Porodični život i istospolne životne zajednice*.) Naredni korak i zadatak ovog tijela biće analiza propisa i predlaganje zakonskih rješenja koja će pravno definisati i zaštititi istospolne životne zajednice te eliminisati postojeću diskriminaciju u odnosu na heteroseksualne parove. Da bi se rad vlasti FBiH na ovom polju mogao tretirati kao značajan iskorak, predloženi zakonski propisi trebaju biti u funkciji regulisanja većinom ekonomsko-socijalnih pitanja koja proizlaze iz ovakvih životnih zajednica te trebaju ući u parlamentarnu proceduru.

SOC i Gender centar FBiH također su dio ove radne grupe, uz predstavnike_će nadležnih ministarstava, te će insistirati na apsolutnom poštivanju i regulaciji svih aspekata porodičnog života istospolnih parova u BiH.

Vlasti Republike Srpske (RS) i Brčko distrikta, gdje do sada nije bilo iniciranja ovog pitanja, trebaju što prije započeti proces regulisanja istospolnih partnerstava.

Izmjena i harmonizacija zakona koji uređuju slobodu okupljanja LGBTI osoba

Neophodno je usvojiti zakon o slobodi okupljanja na nivou FBiH, te u zakonima entiteta i Brčko distrikta regulisati da o prijavi skupa odlučuje samo jedan nadležni organ (organ unutrašnjih poslova), koji, ukoliko je to neophodno, koordinira rad ostalih nadležnih institucija, npr. ministarstva saobraćaja.

Potrebno je jasno naznačiti da se zakoni/odredbe o privremenom korištenju javnog prostora ne mogu odnositi na neprofitna i mirna okupljanja građana_ki i udruženja građana_ki BiH, te da se ovakva okupljanja na javnom prostoru ne mogu uslovljavati saglasnošću institucija/drugih pravnih osoba koje taj javni prostor koriste.

Dodatno opterećenje prilikom organizovanja mirnih okupljanja predstavlja i zakonom nametnuta obaveza organizatoru_icama da, prilikom organizovanja javnih okupljanja, obezbijede prisustvo vatrogasaca, hitne pomoći i zaštitarske agencije.⁴ Takva obaveza predstavlja finansijski teret za organizacije civilnog društva ili neformalne grupe građana_ki, naročito kada ne uživaju finansijsku podršku države.

Iz svega pomenutog, može se zaključiti da trenutni zakonski okvir koji regulira slobodu okupljanja nije zadovoljavajući iz više razloga. Potrebno je izmijeniti trenutne zakone koji reguliraju ovu oblast kako bi se svi zakoni harmonizirali, odnosno kako bi svi građani i građanke u BiH jednako mogli uživati u pravu na slobodu okupljanja.

⁴ Član 19. Zakona o javnom okupljanju Kantona Sarajevo

Međunarodni pravni standardi i obaveze Bosne i Hercegovine

Dokumenti predstavljeni u nastavku predstavljaju osnovu za izgradnju i izmjene zakonodavstva i javnih politika u BiH, te standard koji bi trebao voditi ravnopravnosti i smanjenju stepena diskriminacije LGBTI osoba u BiH.⁵ Njihov značaj proizlazi iz članstva Bosne i Hercegovine u navedenim međunarodnim te regionalnim organizacijama kao i iz položaja koji ovi dokumenti imaju u pravnom poretku BiH.

Princip nediskriminacije u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDHR), Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) Ujedinjenih nacija odnosi se, kao i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda,⁶ i na LGBTI osobe. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) posebno je relevantna za zaštitu lezbejki, biseksualnih i transrodnih žena. U konačnici, Preporuka Vijeća ministara Vijeća Evrope CM/Rec(2010)51 o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu SORI-ja najkonkretniji je međunarodni dokument koji propisuje mjere za ispitivanje i revidiranje postojećih zakonskih i ostalih mjera, njihovu efikasnu primjenu u borbi protiv diskriminacije, prikupljanje i analiziranje relevantnih podataka o diskriminaciji te načine zaštite žrtve diskriminacije.

Domaći pravni okvir

Zabrana diskriminacije LGBTI osoba regulisana je kroz dva systemska zakona: **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (ZORS)** iz 2003. godine i **Zakon o zabrani diskriminacije (ZZD)** iz 2009. godine.

Dok je ZORS, kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu “spolnog izražavanja i/ili orijentacije”, deklarativnog karaktera⁷ u kontekstu

5 Navedeni međunarodni okvir odnosi se i na druge oblasti, te se izričito ne navodi u drugim poglavljima.

6 Prema članu 2 tačka 2, prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju karakter ustavnih normi i prioritet nad svim drugim aktima.

7 ZORS, iako spominje “polno izražavanje i/ili orijentaciju”, ne uspostavlja mehanizme zaštite LGBTI osoba od nejednakog postupanja, dok ZZD zaštitom od diskriminacije pokriva sve oblasti javnog i neke sfere privatnog života, te definiše i različite oblike diskriminacije, pored jasnog

zaštite LGBTI osoba od diskriminacije, ZZD nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije u svim oblastima javnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, dostupnost usluga itd. ZZD eksplicitno štiti LGBTI osobe od diskriminacije navodeći **seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike (SORISK)** među zabranjene osnove diskriminacije.

Iako je samim ZZD-om predviđena obaveza da se zakoni na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou usklađuju s njim, i dalje veliki broj zakona ne uključuje SORISK kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije

Iako je institucionalni okvir za zaštitu od diskriminacije i dalje izrazito slab, određeni pomaci – nažalost spori, nedovoljni i reaktivni – ostvareni su na polju zaštite LGBTI osoba od diskriminacije.

Gender centar FBiH je aktivno učestvovao u radnoj grupi Vlade FBiH za istospolna partnerstva⁸ i dao značajan doprinos u zagovaranju Sarajevskog otvorenog centra da učestvuje u radnoj grupi. GC se također obraćao javnosti putem saopštenja na Internacionalni dan protiv homofobije i transfobije te u vezi s održavanjem Povorka ponosa u Sarajevu.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH) je tokom 2019. godine predstavila priručnik *Policijsko postupanje u slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Obuka za profesionalni policijski odgovor*⁹ koji je namijenjen prvenstveno policijskim službenicima, a izrađen je u saradnji i uz podršku Vijeća Evrope. Agencija se oglašavala kroz saopštenja i objave u vezi s bitnim datumima za LGBTI osobe kao što su IDAHOT, Povorka ponosa u Sarajevu, a također i kada se desio napad na LGBTI osobu u Banjoj Luci.

normiranja mehanizama zaštite.

⁸ Pogledati istoimeno poglavlje u poglavlju Dobre prakse

⁹ <https://arsbih.gov.ba/promocija-prirucnika-policijsko-postupanje-u-slucajevima-krivicnih-djela-pocinjenih-iz-mrznje-nad-lgbti-osobama-obuka-za-profesionalni-policijski-odgovor/>

Gender centar Republike Srpske (GC RS) nije imao značajnijih aktivnosti u 2019. godini kada su u pitanju ljudska prava LGBTI osoba.

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine kao krovna institucija za zaštitu od diskriminacije svoje aktivnosti na ovom polju i dalje najviše bazira na reaktivnom pristupu kroz zaprimanje žalbi i izdavanje preporuka za otklanjanje diskriminacije. Preventivne i promotivne aktivnosti i dalje su u drugom planu zbog nedovoljnih kapaciteta same institucije.

Ipak, Institucija se prije održavanja Povorke ponosa, dana 6. 9. 2020, oglasila sa saopštenjem za javnost.¹⁰ Pri tome je pozvala na poštivanje ljudskih prava LGBTI osoba, slobodu okupljanja, pozvala vlasti na proaktivno djelovanje i skrenula pažnju na svoj Specijalni izvještaj o pravima LGBTI osoba u BiH.¹¹ Ovo predstavlja pozitivan iskorak ka proaktivnom i promotivnom radu Institucije koji je neophodan.

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine u toku 2019. godine zaprimila je ukupno šest žalbi, i to pet na osnovu seksualne orijentacije i jednu na osnovu rodnog identiteta.

Ni u jednom od entiteta BiH ne vrše se kontinuirane edukacije predstavnika_ca pravosuđa s fokusom na ljudska prava LGBTI osoba iako je to jedna od preporuka koju je Institucija ombudsmena navela u svom Specijalnom izvještaju iz 2016. godine.¹²

Sarajevski otvoreni centar je nastavio praksu održavanja obuke za sudije_tkinje i tužitelje_ice u saradnji sa Centrom za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH) s fokusom na ljudska prava LGBTI osoba te je u 2019. održao jednu dvodnevnu edukaciju za odvjetnike_ce, tužitelje_ice i sudije_tkinje o diskriminaciji i krivičnim djelima počinjenim iz mržnje prema LGBTI osobama.

¹⁰ <https://www.ombudsmen.gov.ba/Novost.aspx?newsid=1325&lang=BS>

¹¹ Za više o izvještaju i nivou provedbi odluka, pogledati Rozi izvještaj 2019.

¹² Specijalni izvještaj o pravima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, septembar 2016.

Javne politike za suzbijanje diskriminacije LGBTI osoba

Tokom 2019. godine ponovo je aktualizirano pitanje **Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba** na nivou cijele BiH. Prethodni Akcioni plan koji je 2018. dat vladama entiteta na mišljenje nikad nije realiziran. Najdalje je otišla Vlada FBiH koja je dala pozitivno mišljenje uz pojedine komentare, ali je na tome cijeli proces i stao. Ipak, krajem 2019. godine održan je pripremni sastanak radi izrade LGBTI akcionog plana koji su kroz Zajednički projekat (ZP) "Promocija različitosti i jednakosti u Bosni i Hercegovini" podržali Vijeće Evrope (VE) i Evropska unija (EU). Iako sama radna grupa nije zvanična, jer su za to potrebne odluke entitetskih vlada, same vlade entiteta, Brčko distrikta i državnog nivoa nominovale su svoje predstavnike_ ce ispred svojih organa uprave. SOC je također učestvovao u radnoj grupi kao predstavnik civilnog društva i glas LGBTI osoba u procesu koji je od direktne važnosti po njih. Jedna od vodilja same izrade akcionog plana su preporuke Vijeća Evrope CM/Rec(2010)5 na koje se i SOC poziva. Zadatak koji predstoji novoformiranoj radnoj grupi u narednom periodu biće prije svega izrada adekvatnog dokumenta koji će se fokusirati na eliminaciju i prevenciju diskriminacije, kao i edukaciju i informisanje svih relevantnih državnih aktera o diskriminaciji i slanje takvog dokumenta na mišljenje i potvrdu različitim nivoima vlasti.

Vlada Kantona Sarajevo je u decembru 2019. godine održala 49. sjednicu na kojoj je **usvojila GAP KS za period od 2019. do 2022. godine**. Izradu ovog plana pokrenula je predsjednica Komisije za jednakopravnost spolova, Vildana Bešlija. SOC je sudjelovao u radnoj grupi koja je radila na izradi GAP-a, zajedno sa GC FBiH te predstavnicima ministarstava KS i drugih organizacija civilnog društva. SOC je predložio ukupno 18 inicijativa koje su se odnosile na ljudska prava žena i LGBTI osoba, od kojih je 14 usvojeno i inkorporirano u GAP 2019–2022. Neke od usvojenih inicijativa, a koje se direktno tiču i položaja LGBTI osoba su: uvođenje programa obuke u sklopu stručnog usavršavanja policije na temu krivičnih djela počinjenih iz mržnje u skladu sa Krivičnim zakonom FBiH i njihovo redovno provođenje; izrada i usvajanje standardnih operativnih procedura za policiju i pravosuđe u slučaju krivičnih djela počinjenih iz mržnje u skladu sa Krivičnim zakonom FBiH.

Dokumentovani slučajevi

Svaka treća LGBTI osoba u BiH doživjela je diskriminaciju. Ipak, potrebno je imati na umu da se tek manji broj LGBTI osoba outuje širem krugu ljudi, pa se podatak da je 38% osoba potvrdilo kako je doživjelo diskriminaciju u nekoj mjeri može pripisati i tom faktoru, odnosno činjenici da LGBTI osobe uglavnom prikrivaju svoj identitet. Naročito je zabrinjavajući visok udio osoba koje su doživjele diskriminaciju među transrodnim osobama: oko 2/3 transrodnih osoba obuhvaćenih istraživanjem problema i potreba LGBTI zajednice u BiH provedenim 2017. godine doživjelo je neki vid diskriminacije, što potvrđuje naročito ranjiv status ove kategorije i sugerira visok nivo transfobije u društvu. To se u nekoj mjeri može objasniti činjenicom da transrodne osobe teže mogu izbjeći otkrivanje svog identiteta, s obzirom na to da je rodno izražavanje uglavnom vidljivo okolini.¹³

SOC je dokumentovao četiri pritužbe LGBTI osoba da su doživjele diskriminaciju u 2019. godini. Od navedena četiri slučaja, dva su se dogodila na radnom mjestu gdje su osobe tvrdile da su dobile otkaz zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Zabilježena su i dva slučaja viktimizacije kao posebnog oblika diskriminacije i neprofesionalnog tretmana od strane policije kada su žrtve došle u policijsku stanicu da prijave nasilje. Niti jedan od slučajeva nije za epilog imao sudski spor ili pritužbu instituciji. U slučaju diskriminacije na radnom mjestu, u jednom slučaju žrtva tvrdi da je riješila situaciju interno sa poslodavcem, u drugom žrtva nije bila spremna da pokreće bilo kakve formalne korake. U slučaju diskriminacije u policiji, u oba slučaja žrtve su izgubile povjerenje u rad institucija te su u jednom od dva slučaja žrtve napustile zemlju.

Iako podaci sugerišu mali broj slučajeva diskriminacije, nemoguće je izvoditi konačne zaključke na osnovu ovih brojki uzimajući u obzir da je broj LGBTI osoba koje su voljne ulaziti u parnične sporove vrlo mali, što važi i za druge marginalizirane grupe zaštićene ZZD-om.¹⁴

13 Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

14 Parnice se moraju pokretati samostalno, bez djelovanja institucija po formalnoj dužnosti.

I dalje ne postoji niti jedna pravosnažna sudska presuda kojom je ustanovljena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

SOC je 2016. godine podnio Opštinskom sudu u Sarajevu tužbu za diskriminaciju protiv kompanije koja je odbila dijeliti i lijepiti promotivne letke za Festival Merlinka zbog njegove LGBTI tematike. Iako je ova kompanija bez problema saradivala sa SOC-om na drugim festivalima feminističke tematike, Općinski sud je 2018. u svojoj presudi tvrdio da se ne radi o diskriminaciji. SOC je iste te godine podnio žalbu na ovu presudu Kantonalnom sudu u Sarajevu, ali do pisanja ovog izvještaja Sud još uvijek nije uzeo žalbu u razmatranje.

Pasivnost pravosuđa te nedostatak proaktivnosti izvršnih tijela u borbi protiv diskriminacije LGBTI osoba rezultirali su nepovjerenjem zajednice u institucije nadležne za zaštitu ljudskih prava (87% ispitanih LGBTI osoba nema povjerenja u pravosuđe), što također utječe na nizak broj prijavljenih slučajeva diskriminacije.¹⁵

Naredna tabela prikazuje slučajeve diskriminacije koje je SOC zabilježio u protekle tri godine. Navedene brojke predstavljaju slučajeve koje je SOC uočio u javnosti ili su ih prijavile LGBTI osobe kroz interni sistem dokumentacije kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Imajući u vidu da je povjerenje LGBTI osoba u institucije i dalje veoma nisko, ne postoji niti jedna sudska presuda u kojoj je utvrđena diskriminacija. Stoga nije moguće iz tabele dati odgovor na kretanje i učestalost diskriminacije kroz godine. Međutim, može se zaključiti da je diskriminacija prisutna i zabilježena u većini oblasti koje zakon spominje.

¹⁵ Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

	2017.	2018.	2019.	UKUPNO
OSNOV^{16, 17}				
Seksualna orijentacija	3	4	3	10
Rodni identitet	5	2	1	8
OBLAST				
Obrazovanje	2	0	0	2
Pristup robama i uslugama	0	1	0	1
Zapošljavanje	1	3	2	6
Zdravstvo	2	0		2
Ostalo ¹⁸	2	1	2	6
UKUPNO ZA GODINU	7	6	4	17

Tabela 1. Podaci Sarajevskog otvorenog centra o slučajevima diskriminacije na osnovu SORI-ja

16 Pojedini dokumentovani slučajevi odnose se i na seksualnu orijentaciju i rodni identitet pa je to razlog zašto je broj slučajeva po osnovu veći od cifre ukupnog broja dokumentovanih slučajeva za jednu godinu.

17 Seksualne karakteristike (koje se odnose na inter spolne osobe) uvrštene su u ZZD od 2016, ali još nismo zabilježili slučajeve diskriminacije po ovom osnovu.

18 Ovo poglavlje se odnosi na ostale, različite, Zakonom navedene oblasti kao što su javni organi, oblast stanovanja, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.

Smjernice za djelovanje

1. Provoditi ZZD izradom i usvajanjem višegodišnjih javnih politika za ravnopravnost LGBTI osoba na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, koje bi predviđale konkretne i realistične mjere za ravnopravnost LGBTI osoba;
2. Na osnovu preporuka iz Specijalnog izvještaja Institucije ombudsmena unaprijediti zakone i podzakonske akte te prava i potrebe LGBTI osoba uključiti u sve javne politike na svim nivoima vlasti, zaustavljajući tako institucionalno ignorisanje ove marginalizovane grupe;
3. Uvesti LGBTI specifične module u obrazovanje budućih sudija_tkinja i tužitelja_ica;
4. Pored zakonskih i *policy* rješenja, potrebno je donositi interne akte i razvijati interne mehanizme svih pravnih osoba za rješavanje slučajeva diskriminacije na osnovu SORISK-a;
5. Uspostaviti sistem odgovornosti pravosuđa i drugih organa koji ne primjenjuju princip hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji, uključujući slučajeve na osnovu SORISK-a.

Pravni okvir

Sva tri krivična zakona, FBiH, RS-a i Brčko distrikta, prepoznaju institut krivičnih djela počinjenih iz mržnje (u Brčko distriktu mržnja je definirana kao otežavajuća okolnost izvršenja krivičnih djela), u okviru kojeg pružaju zaštitu LGBTI osobama i drugim marginaliziranim društvenim grupama.

U julu 2017. godine Narodna skupština Republike Srpske usvojila je Krivični zakonik Republike Srpske kojim je, između ostalog, regulisano krivično djelo javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje, što RS čini prvom administrativnom jedinicom u BiH koja sankcioniše poticanje na mržnju, govor mržnje i nasilje prema LGBTI osobama, ali i drugim marginaliziranim grupama u BiH. Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju tako je zabranjeno na osnovu “nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina.”

Krivični zakoni FBiH i Brčko distrikta također sadrže odredbe kojima se sankcioniše poticanje na mržnju, govor mržnje i nasilje, ali su, nažalost, ograničene isključivo na zabranu izazivanja mržnje i poticanja na nasilje na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi. Ovo u praksi znači da trenutnim zakonskim okvirom nije moguće sankcionirati poticanje na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama.

Dakle, krivični zakoni FBiH i Brčko distrikta trebali bi se izmijeniti i dopuniti onako kako je to učinjeno u RS-u kako bi se sa jedne strane zakoni harmonizirali, a sa druge strane pružali adekvatnu zaštitu LGBTI osobama kao i pripadnicima_ama drugih marginaliziranih skupina.

Institucionalno djelovanje

U periodu nakon najave Prve bh. povorke ponosa pa do trenutka njenog održavanja, desila su se dva napada na dva lezbejska para. U oba slučaja napadač je bila ista osoba. Napadač je fizički napao, zastrašivao i uznemiravao jedan par, dok je drugom paru prijeto zbog

njihovog izgleda, govoreći im kako se ne smiju držati za ruke i prijeteći im da će ih napasti nožem. Zatim je zaprijetio napadom na Povorku ponosa, rekavši da vrijeđa njegova vjerska uvjerenja.

Ovi napadi najvjerovatnije su bili potaknuti najavom Prve bh. povorke ponosa. Oba slučaja su prijavljena MUP-u KS. SOC je bio u stalnom kontaktu sa tužiteljicom koja je imenovana kao kontakt tužiteljica Kantonalnog tužilaštva KS za zaprimanje prijave krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama. **Napadač se na kraju teretio za dva prekršaja prema Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira FBiH, te mu je izrečena sankcija od 1000 KM.**

Nažalost, slučaj je okončan u prekršajnom postupku, a odluka je bila pravosnažna i konačna jer se počinitelj nije pojavio na usmenom pretresu. Djelo nije ni razmatrano kao krivično djelo počinjeno iz mržnje (u krivičnopravnom smislu), odnosno, kao krivično djelo koje za otežavajuću okolnost ima činjenicu da je motivirano predrasudom, u ovom slučaju seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom žrtava. Time je propuštena prilika da se prepozna jasan motiv i predrasuda usmjerena prema LGBTI osobama samo zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta te štetnost koju za cijelo društvo imaju ovakva djela.

U 2019. godini SOC je održao jednu dvodnevnu edukaciju za odvjetnike_ice, tužitelje_ice i sudije_tkinje o diskriminaciji i krivičnim djelima počinjenim iz mržnje prema LGBTI osobama, jednu dvodnevnu edukaciju za policijske službenike_ce o slobodi okupljanja, te modul od ukupno 50 nastavnih sati o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje za kadete_kinje Policijske akademije FBiH za osnovni čin policajac_ka i za čin mlađeg inspektora_ice. **Ove edukacije pohađalo je 255 predstavnika_ca policijskih agencija i pravosuđa.**

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH je održalo radni sastanak sa SOC-om u 2019. godini radi konsultacija o sistemu za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS) i aktivnostima usmjerenim ka promoviranju i podršci u ostvarenju prava ranjivih grupa, uključujući pripadnike_ce LGBTI zajednice, u kontaktu sa pravosuđem. CMS sistem je već unaprijeđen **dopunom šifrnika, kojom je omogućeno unošenje podataka o oblicima, vrstama i osnovama diskriminacije, te će VSTV kroz projekat “Unapređenje položaja**

LGBTI osoba i žena u kontaktu sa pravosuđem” u narednom periodu prikupiti te podatke. Kada je riječ o krivičnim djelima iz mržnje, jedna od mogućih opcija za unapređenje CMS sistema jeste unošenje odgovarajućih novih polja u sistem, iz kojih će biti vidljivo zbog koje zaštićene karakteristike je počinjeno konkretno krivično djelo iz mržnje. Ovo slijedi u narednom periodu kao mjera poboljšanja, ali tome svakako prethodi provjera tehničke mogućnosti sa IKT odjelom, odnosno Radnom grupom za TCMS/CMS.

Također, u 2019. godini Visoko sudsko i tužilačko vijeće je radilo pripremu analize predmeta diskriminacije i krivičnih djela iz mržnje (svim predsjednicima sudova upućen je dopis kojim se obavještavaju da VSTV BiH namjerava provesti analizu krivičnih postupaka koji se vode po krivičnim djelima iz mržnje i diskriminacije, te se mole da dostave informacije o takvim postupcima popunjavanjem priloženog obrasca).

Iz svega navedenog jasno se može zaključiti da sudovi do sada nisu ni mogli prikupljati podatke, jer nisu imali adekvatan sistem u kojem bi slučaj zabilježili kao slučaj diskriminacije ili krivičnog djela počinjenog iz mržnje prema LGBTI osobama.

SOC će svakako u narednom periodu ponovo slati upite sudovima, kako bi provjerio da li je bilo zabilježenih slučajeva diskriminacije s obzirom na unapređenja CMS sistema kada je u pitanju diskriminacija, a u isto vrijeme zagovarati da se unaprijedi CMS sistem u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.

Dokumentovani slučajevi

SOC je 2019. godine dokumentirao **105 slučajeva govora mržnje i pozivanja na nasilje i mržnju te 16 slučajeva krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu SORI-ja.**

Budući da se 2019. godine održala Prva bh. povorka ponosa, do sada najmasovnije javno okupljanje u borbi za jednak položaj i jednako uvažavanje prava LGBTI osoba, posebno je zabrinjavajuće da se **utrostručio broj prijetnji i nasilja na javnom mjestu i/ili online sferi/društvenim mrežama.**

Ovi trendovi su bili evidentni od trenutka najave povorke do njenog održavanja.

Od 16 slučajeva dokumentiranih od januara do decembra 2019. godine, dvanaest se odvijalo na javnom mjestu i/ili u online sferi, a varirali su od prijetnji do nasilja i nanošenja tjelesnih ozljeda. Počinitelji_ ce u ovim slučajevima većinom nisu lično poznavali osobe kojima su prijetili_e ili koje su napali_e, već su ih prepoznali ili pretpostavili da se radi o LGBTI osobama.

U 2017. i 2018. godini zabilježeno je po sedam slučajeva homofobnog i transfobnog međuvršnjačkog nasilja, dok je u 2019. zabilježen jedan slučaj. **Iako su, saradnjom sa civilnim sektorom, unaprijeđeni kapaciteti centara za socijalni rad da reaguju u ovim slučajevima, ipak je i dalje očit nedostatak konkretnog sistemskog odgovora i institucionalnog plana za suzbijanje međuvršnjačkog nasilja i razvijanje inkluzivne i tolerantne obrazovne sredine, koja bi uključivala i LGBTI perspektivu.**

	2017.	2018.	2019.	UKUPNO
OSNOV				
Seksualna orijentacija	26	24	15	45
Rodni identitet	3	7	0	10
SORI ¹⁹	2	2	1	5
UKUPNO	31	33	16	60
TIP KRIVIČNOG DJELA POČINJENOG IZ MRŽNJE				
Nasilje u porodici	10	9	2	11
Međuvršnjačko nasilje	7	7	1	15
Prijetnje	10	5	7	22
Ostalo	4	12	6	22
UKUPNO	31	33	16	60

Tabela 2. Podaci Sarajevskog otvorenog centra o slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje na osnovu SORI-ja

GOVOR MRŽNJE	2017.	2018.	2019.	UKUPNO
OSNOV				
Seksualna orijentacija i/ili rodni identitet	39	39	105	183
UKUPNO ZA GODINU	39	39	105	183

Tabela 3. Podaci Sarajevskog otvorenog centra o slučajevima govora mržnje na osnovu SORI-ja

¹⁹ Seksualna orijentacija i rodni identitet

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti i dopuniti krivične zakone FBiH i Brčko distrikta, te odredbe o poticanju na mržnju i nasilje proširiti tako da uključuju seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike kao zaštićene osnove;
2. S ciljem borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija, konstantno educirati i informirati tužitelje_ice, sudije i sutkinje, policijske službenike_ce i državne službenike_ce o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i poticanju na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama;
3. Unaprijediti saradnju policije i pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, te sistematski prikupljati podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na osnovu roda, te na SORISK osnovama, te usvojiti protokole o zajedničkom postupanju između policije i tužilaštava u slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje;
4. Uvesti LGBTI inkluzivne module u nastavne planove i programe pravnih fakulteta i policijskih akademija, te u permanentne i specijalističke programe obuke policijskih službenika_ca i ispite za državnu službu;
5. Razviti program borbe protiv međuvršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama, koji će obuhvatiti i homofobno i transfobno nasilje, kao i programe promocije tolerancije i stvaranja inkluzivnog obrazovnog sistema;
6. Educirati visokoškolsko/akademska osoblje kako bi se ono senzibiliziralo za rad s LGBTI osobama, te kako bi prepoznalo, osudilo i izbjeglo govor mržnje prema LGBTI osobama.

Pravni okvir kao prepreka ostvarenju prava na slobodu okupljanja

Pravo na slobodu okupljanja u BiH regulisano je nizom zakona i podzakonskih akata: Ustavom BiH, ustavima entiteta i kantona, Statutom Brčko distrikta, zakonima o slobodi okupljanja entiteta i kantona, ali i zaštićeno međunarodnim dokumentima koje je BiH ratificirala ili usvojila u svoj pravni sistem, kao što je Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Svi ovi dokumenti garantiraju pravo građana_ki u BiH na slobodno okupljanje, koje smije biti ograničeno samo radi zaštite sigurnosti ljudi i imovine.

Institucija ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini izdala je, u mjesecu februaru 2020. godine, Specijalni izvještaj o pravu na slobodu mirnog okupljanja, u kojem su izlistani problemi sa kojima se grupe građana_ki i organizacije civilnog sektora suočavaju prilikom organiziranja javnih okupljanja.²⁰

FMUP je tokom 2018. radio na prednacrtu zakona o javnom okupljanju na nivou Federacije BiH, koji je Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi / Ured za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) ocijenila kao restriktivan, te dala preporuke za njegovo unapređenje, ali je sam proces zbog zastoja pri uspostavljanju vlasti zaustavljen i nisu nastavljene konkretne aktivnosti na unapređivanju izrađenog prednacrtu.

Vlada Brčko distrikta BiH također je započela izradu Nacrta zakona o slobodi okupljanja Brčko distrikta u skladu sa smjernicama Venecijanske komisije, ODIHR-a te Mišljenjem Evropske komisije, čime bi Brčko distrikt postao prva administrativna jedinica u BiH koja je ovu oblast unaprijedila i uskladila sa međunarodnim standardima.

Nažalost, trenutni zakonski okvir (10 kantonalnih zakona i Zakon o javnom okupljanju Republike Srpske) koji regulira ovu oblast je neharmoniziran i nudi različite definicije i tumačenja osnovnih pojmova kao što su: pojam javnog okupljanja, vrste javnog okupljanja, prostor

²⁰ Za više informacija vidjeti poglavlje Analiza odgovora na upitnike – Specijalni izvještaj institucije ombudsmena/ombudsmana u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, februar 2020. godine

predviđen za javno okupljanje, sadržaj prijave i izdavanje dozvola za javno okupljanje, obveze organizatora i obveze nadležnih organa, donošenje rješenja za javno okupljanje. Naime, ovakav zakonski okvir predstavlja prepreku za građane_ke u BiH u korištenju prava na slobodu okupljanja i uživanju drugih ustavno i zakonski zagwarantiranih prava.

Prva bosanskohercegovačka povorka ponosa

U 2019. godini pokazalo se da Zakon o javnom okupljanju KS na isti način tretira profitne/profesionalne manifestacije i neprofitna i mirna okupljanja građana_ki, što *de facto* građane_ke sprječava da u potpunosti neometano koriste svoje pravo na slobodu okupljanja.

Naime, pri organiziranju Prve bh. povorke ponosa, organizatori_ice su morali_e unajmiti i snositi troškove zaštitarske agencije, što se u prosjeku plaća 20 do 30 KM na sat po zaštitaru_ki (čak i više ukoliko zaštitarska agencija procijeni da je događaj visokog rizika), da obezbijede prisustvo hitne pomoći, što se plaća 150 KM/sat, i pripravnost vatrogasne službe koja se za pojedine slučajeve plaća u iznosu od 170 KM.²¹

Pored angažovanja zaštitara_ki, organizatori_ice su morali_e da obezbijede i prisustvo vlastitih redara_ki za održavanje reda i mira na skupu. Kao dodatne mjere određene su željezne ograde na mjestu polaska i završetka povorke, kao i betonske barijere, čiji je broj i lokacije odredio MUP KS.

Ovakve dodatne mjere predstavljaju ogroman i nesrazmjeran finansijski teret po organizatore_ice, pogotovo kada se radi o građanima_kama koji kao pojedinci_ke organizuju mirno okupljanje, ili organizacijama civilnog društva koje nemaju nikakvu finansijsku podršku domaćih ustanova, niti sredstva ili sponzorstva kakva imaju pravna lica/institucije kada organizuju profitne ili profesionalne manifestacije kao što su sportske utakmice, koncerti, muzički, pozorišni i filmski festivali, itd. Ovakve dodatne mjere koje se stavljaju na teret organizatorima_cama mirnih okupljanja mogu

²¹ U ovom konkretnom slučaju SOC je platio 170 KM za organiziranje javnog događaja u trajanju od šest sati.

onemogućiti održavanje javnih skupova i uživanje ustavno i zakonski zagwarantiranih prava.²²

Zbog nivoa homofobije/transfobije u društvu, koja je posebno izražena kada je u pitanju sloboda okupljanja i vidljivost LGBTI osoba u javnom prostoru, te uočenog trenda povećanja broja slučajeva govora mržnje i poticanja na mržnju u periodu od najave povorke, okupljanja LGBTI osoba moraju biti osigurana kako LGBTI osobe ne bi bile izložene napadima i nasilju, što i jeste obaveza policijskih agencija i relevantnih institucija, i ne smiju biti uslovljena finansijskim mogućnostima organizatora_ica.

U susret Prvoj bh. povorci ponosa, **SOC je organizirao dvodnevnu edukaciju o slobodi okupljanja za pripadnike_ice MUP-a KS.** Dvodnevnoj edukaciji su prisustvovali policijski službenici_e različitih jedinica MUP-a KS: Jedinice za specijalističku podršku Sektora za policijsku podršku, Jedinice za podršku Sektora za policijsku podršku, Jedinice za saobraćaj Sektora uniformisane policije, Jedinice za osiguravanje objekata i zadržavanje osoba lišenih slobode Sektora uniformisane policije, Odjeljenja za krvne, seksualne delikte i ratne zločine Sektora kriminalističke policije, Odjeljenja kriminalističke policije Stari Grad i Centar Prve i Druge policijske uprave, PS Stari Grad Prve policijske uprave, PS Centar Druge policijske uprave. **Edukaciju su prošli_e policijski službenici_e koji su bili_e u užem krugu planiranja osiguravanja Prve bosanskohercegovačke povorke ponosa koja je održana 8. septembra/rujna 2019. godine u Sarajevu.**

Dokumentovani slučajevi

Početak decembra 2019. godine, SOC je kao organizator Međunarodnog festivala queer filma Merlinka kontaktirao The Brew Co. – BIS (Brew Imperial Society) s upitom da se festival održi u njihovim prostorijama. Cijela zgrada u kojoj se nalazi BIS u vlasništvu je Općine Centar Sarajevo, a BIS ga iznajmljuje od Hrvatskog kulturnog društva (HKD) Napredak. U svom negativnom odgovoru na upit, BIS je naveo da “radi poslovno tehničke suradnje sa HKD Napredkom nismo u mogućnosti organizovati sve vrste evenata”.

²² Više o Prvoj bh. povorci ponosa vidjeti u poglavlju izvještaja Dobre prakse.

SOC je, da bi provjerio navode iz ovog odgovora i utvrdio da li se radi o odbijanju usluge zbog rada SOC-a na pravima i kulturi LGBTI osoba, prema Zakonu o pristupu informacijama od Općine Centar tražio ugovore te dobio dva ugovora između Općine i HKD Napredak. Međutim, ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji između vlasnika BIS-a i HKD Napredak nije dostavljen pod opravdanjem zaštite ličnih podataka. SOC je uložio prigovor, tražeći da se lični podaci anonimiziraju. Međutim, i to je odbijeno, jer je nadležna služba (Općina Centar) utvrdila da ne posjeduju taj dokument niti da postoji obaveza da im Zakupac (Napredak) taj podatak dostavlja. SOC će u narednom periodu kroz direktnu komunikaciju s HKD-om Napredak utvrditi na koji način je tačno ugovorom između BIS-a i Napretka definisano koje vrste događaja se mogu održavati u ovom prostoru.

Dakle, i u 2019. godini se nastavlja trend ograničavanja pristupa LGBTI osoba javnom prostoru, ugostiteljskim/kulturnim objektima i uslugama dostupnim drugim građanima_kama.²³

Pri tome, netransparentnost i neefikasnost općinske administracije doprinosi i olakšava diskriminaciju i odbijanje pružanja usluga LGBTI građanima_kama.

U Specijalnom izvještaju o pravu na slobodu mirnog okupljanja, koji je Institucija ombudsmena/ombudsmana u Bosni i Hercegovini objavila u februaru 2020. godine, žalba za slučaj sa BBI Real Estate centrom (BBI) (odbijanje davanja saglasnosti za održavanje performansa na platou ispred BBI-ja povodom Međunarodnog dana vidljivosti transrodnih osoba), navedena kao Ž-SA-06-378/18, doživjela je idući epilog.

U preporuci Institucije ombudsmana navodi se da je žalba SOC-a neosnovana, uz obrazloženje da pravo vlasništva dijela platoa ispred BBI-ja garantuje da BBI može odbiti i/ili isključiti građanke (u ovom slučaju LGBTI osobe) od korištenja tog prostora, ako to nije protivno tuđim pravima ni zakonskim ograničenjima.

BBI je u konkretnom slučaju, prema navedenoj preporuci, zabranom upotrebe svoje nekretnine za promociju prava i vrijednosti koje ne podržava, crpio ovlaštenja data vlasništvom nad predmetnom

²³ Tokom 2018. godine, BBI, Narodno pozorište, te Akademija likovnih umjetnosti su odbile dati saglasnost neophodnu za održavanje događaja vezanih za prava i kulturu LGBTIQ osoba. Više informacija dostupno u: Rozi izvještaj 2019 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, u poglavlju Sloboda okupljanja.

nekretninom. **Na taj način nije “dozvoljena promocija određene ideje na privatnom prostoru navedenog pravnog lica koje se ne slaže s tim idejama i svjetonazorima podnosioca žalbe, i to ne može biti podvedeno pod pojam diskriminacije i pojam kršenja prava na slobodu okupljanja”.**²⁴

Iako ova preporuka navodi da se nije desila diskriminacija niti kršenje prava na slobodu okupljanja, Specijalni izvještaj o slobodi okupljanja Institucije ombudsmena u vezi s događajima koji se održavaju na mjestima (prostorima) koja koriste druge institucije, odnosno pravna lica, navodi da postoji problem uvjetovanja saglasnošću onih koji ta mjesta koriste i koji saglasnost daju na osnovu vlastite procjene rizika, zaključujući da ovakva praksa omogućava institucijama i pravnim licima koja nemaju nadležnost da uređuju slobodu okupljanja da je ograničavaju i krše, pozivajući se da su takvu odluku donijeli na osnovu procjene o kršenju javnog reda, a što nije njihov posao.

Institucija ombudsmena zasnivajući preporuku na činjenici da je trg ispred BBI-ja vlasništvo samog tog privatnog lica, te da ono njime može raspolagati kako želi, zanemaruje dvije bitne činjenice. **Prostor ispred BBI centra nije u potpunosti vlasništvo tog pravnog lica, već dijelom pripada i Općini Centar, ali je dat na korištenje BBI centru.**

SOC je upravo na tom dijelu tražio saglasnost za okupljanje, ali je Općina Centar kao preduslov za davanje svoje saglasnosti tražila i saglasnost BBI centra.

BBI centar nije odbio SOC-u i LGBTI osobama svoje primarne ugostiteljsko-trgovačke usluge, što bi se smatralo diskriminacijom jer pravno profitno lice ne uživa zaštitu “vlastitih vrijednosti i svjetonazora” kako to uživaju pojedinci_ke, ali prema logici izloženoj u preporuci ombudsmena može im pod tim izgovorom odbiti korištenje javno dostupnog i ponuđenog prostora građanima_kama BiH. Naime, sam BBI centar saglasnost za korištenje prostora (i općinskog i privatnog) dao je SOC-u 2016. godine, i nakon toga kontinuirano je davao saglasnost organizacijama i građanima_kama koji su se okupljali za podršku ženama žrtvama nasilja u porodici, građanima_kama koji su se okupljali da iskažu neslaganje s ratom u Siriji, Antidejton pokretu, itd.

²⁴ Preuzeto iz : Specijalni izvještaj o pravu na slobodu mirnog okupljanja Institucije ombudsmena/ ombudsmena u Bosni i Hercegovini, februar/veljača 2020.

S obzirom da se radi o djelomično javnom prostoru i djelomično privatnom javno dostupnom prostoru, u potpunosti je jasno da je BBI centar, što je i sam potvrdio navođenjem da se “ne slaže s tim idejama i svjetonazorima podnosioca žalbe”, odlukom da ne izda saglasnost SOC-u počinio diskriminaciju.

Samo vlasništvo ne isključuje vlasnika od odgovornosti za diskriminaciju, te tako ni stanodavac_ka ne može odbiti izdati stan LGBTI osobi bez pravnih posljedica; a ni pravno lice ne može niti jednu javno ponuđenu uslugu (bilo to pristup prodavnicama ili prostoru) odbiti samo jednoj grupi lica.

Nakon niza ključnih preporuka koje su išle u pravcu zaštite i promocije prava LGBTI osoba u BiH, ova odluka, dakle, ne samo da nije u skladu sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije BiH, već ukazuje i na nerazumijevanje ovog Zakona unutar institucije određene za praćenje njegove primjene, te može utjecati na smanjenje nivoa povjerenja LGBTI osoba i drugih građana_ki BiH u ovu instituciju, u kontekstu ionako slabe zaštite od diskriminacije i osnovnih ljudskih prava.

Smjernice za djelovanje

1. Donijeti jedinstven zakon na nivou FBiH koji reguliše oblast javnog okupljanja jednako za sve kantone jer za to ne postoje ustavne prepreke, te harmonizovati rješenja na svim nivoima vlasti kako bi se svima osiguralo jednako uživanje ustavnog prava na teritoriju cijele BiH. Jedinstveni zakon na nivou Federacije trebao bi sadržavati sljedeća rješenja, odnosno morao bi počivati na ovim principima:
 - Zakon mora počivati na obavezi vlasti da zaštiti sve vrste okupljanja, dok god su one mirnog karaktera, i na principu proporcionalnosti koji bi se trebao dalje normirati tako da svako ograničenje ili zabrana okupljanja budu srazmjerni i utemeljeni na valjanim i opravdanim osnovama – npr. posebno to vezati za lokacijska ograničenja/zabrane, uz generalnu odredbu koja daje mogućnost zabrane samo na onim mjestima koja predstavljaju stvarnu i neposrednu opasnost po zdravlje i sigurnost većeg broja osoba i imovine, uz poštovanje principa proporcionalnosti;

- Predvidjeti da su zabrane okupljanja moguće u strogo limitiranom broju slučajeva, tj. samo onda kada postoji stvarna opasnost, i izbjeći poimenično navođenje mjesta uz koja su posebno moguće zabrane (dosljedna primjena principa proporcionalnosti);
 - Predvidjeti efikasan i djelotvoran postupak pravne zaštite koji će omogućiti preispitivanje odluke kojom se zabranjuje javno okupljanje, naročito u odgovarajućem sudskom postupku koji mora biti hitnog karaktera;
 - Predvidjeti da se javna okupljanja prijavljuju isključivo organima unutrašnjih poslova, kako bi se pojednostavila procedura prijave skupova i napustio mehanizam traženja prethodnog odobrenja od drugih nadležnih organa u situacijama kada okupljanje zahvata površinu puta ili javni prostor ispred institucija/drugih pravnih lica;
2. Jasno definisati da se zakoni/odredbe o privremenom korištenju javnog prostora (npr. Zakon o privremenom korištenju javnih površina na području Kantona Sarajevo) ne mogu odnositi na mirna okupljanja građana_ki i udruženja građana_ki BiH i da se ovakva javna okupljanja na javnom prostoru ne mogu uslovljavati saglasnošću institucija/drugih pravnih lica koja taj javni prostor koriste;
 3. Unaprijediti postojeće zakonodavstvo da bi se jasno definisale razlike između zaštite prava na slobodu okupljanja građana_ki i komercijalnih javnih skupova i manifestacija; te onemogućilo prebacivanje odgovornosti za osiguravanje događaja s nadležnih institucija unutrašnjih poslova na privatne agencije čiji angažman predstavlja dodatno finansijsko opterećenje organizatorima_cama neprofitnih skupova.

Pravni okvir

Međusobni odnosi istospolnih partnera i njihove životne zajednice nisu normirane ni u jednoj administrativnoj jedinici u BiH (FBiH, RS, Distrikt Brčko). Na ovaj način LGBTI osobama onemogućeno je da koriste ustavima zagwarantovana prava koja se odnose na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život, odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta. Obaveza BiH da reguliše istospolne zajednice proizlazi iz njenog članstva u Vijeću Evrope, ali i presuda Evropskog suda za ljudska prava. Više preporuka Vijeća Evrope nalaže da zemlje članice poštuju privatni i porodični život svake osobe i omoguće sklapanje istospolnih građanskih zajednica izjednačavanjem njihovih prava i obaveza minimalno s pravima i obavezama heteroseksualnih vanbračnih parova.

Institucionalno djelovanje

U oktobru 2018. ostvaren je prvi korak ka regulisanju ovog pitanja u Federaciji BiH. Na sjednici Vlade FBiH održanoj u oktobru 2018. godine²⁵ usvojena je informacija FMUP-a u kojoj se govori o zahtjevima za upis podataka u matične evidencije koje se odnose na životne zajednice istospolnih parova.²⁶

Vlada je usvojila prijedlog FMUP-a za **imenovanje interresorne radne grupe koja će analizirati postojeće propise i predložiti nove koje je potrebno donijeti kako bi istospolni parovi iz životne zajednice ostvarivali prava koja proizlaze iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda**, a koja postoje za heteroseksualne parove u BiH. Interresorna radna grupa najzad je formirana i započela je sa radom u februaru 2020. godine.

²⁵ 158. sjednica Vlade FBiH, 19.10.2018., Saopćenje o radu

²⁶ Mogući slučajevi odnose se na bh. državljane koji su sklopili istospolno partnerstvo u inostranstvu, strane državljane sa registrovanim istospolnim partnerstvima/brakovima koji dolaze da žive u BiH, ali i na zahtjeve bh. državljana prema institucijama u BiH da im omoguće sklapanje istospolnih partnerstava.

Ovo predstavlja najznačajniji iskorak na ovom polju koji se desio u BiH. Radna grupa je započela sa radom konstituirajućom sjednicom 6. februara 2020. godine. Predstavnici_e SOC-a su također pozvani da učestvuju u radu grupe. (Pogledati poglavlje *Radna grupa Vlade FBiH za istospolna partnerstva*).

Da je neregulisanje istospolnih zajednica jako problematično, a ujedno i pitanje koje je jednako nužno za LGBTI osobe kao i za sve druge građane, pokazalo je i SOC-ovo istraživanje iz 2017. na ovu temu, gdje su dvije trećine ispitanika_ca navele nemogućnost zaključivanja životnih zajednica kao jako važan problem. Nadalje, činjenica da u navedenom istraživanju preko dvije trećine ispitanika_ca živi ili planira živjeti s partnerom_kom, kao i da bi natpolovična većina njih zaključila istospolno partnerstvo da im je omogućeno, daje dovoljno jasnu sliku o diskrepanciji između potreba LGBTI osoba na jednoj i dosadašnjeg ignorisanja ovog pitanja od države na drugoj strani.²⁷

Dokumentovani slučajevi

Tokom 2019. godine, **SOC-u su se javila četiri para s upitima vezanim za istospolna partnerstva/brak**. Predmet interesa su i dalje pitanja postojanja prava i obaveza u BiH osoba koje su sklopile brak/partnerstvo u drugoj zemlji te mogućnosti sklapanja ili registrovanja istospolnog partnerstva u BiH.

Trenutno su na sudovima u BiH aktivna dva slučaja²⁸ LGBTI osoba koje traže prava koja direktno proizlaze iz pitanja istospolnih životnih zajednica i porodičnog života. Odnose se na pitanje nasljedstva i priznavanja istospolnog partnerstva sklopljenog u inostranstvu. Ovo su samo dva primjera u koja je SOC direktno uključen, a koja se tiču životnih pitanja koja su u potpunosti uređena za sve druge građane BiH osim LGBTI osobe.

27 Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

28 Imena i detalji poznati Sarajevskom otvorenom centru.

Smjernice za djelovanje

1. Predlaganje zakonskih propisa i rješenja od strane Interresorne radne grupe Vlade FBiH koji će sistematski riješiti pravna pitanja istospolnih životnih zajednica u BiH i upućivanje u parlamentarnu proceduru;
2. Inicirati procese za donošenje zakonskog rješenja o istospolnim partnerstvima i u RS-u i Distriktu Brčko kako bi istospolni parovi imali jednak tretman po ovom pitanju na cijelom teritoriju BiH.

Pravni okvir

Transrodne osobe u BiH oznaku spola u ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene “potpune” medicinske prilagodbe spola, što podrazumijeva obavezne operacije prilagodbe svih sekundarnih spolnih obilježja. Ove operacije transrodne osobe iz BiH mogu obaviti isključivo u inostranstvu jer medicinske ustanove u BiH nemaju osoblje obučeno da pruži podršku osobama u procesu tranzicije. Nakon pregleda dokumentacije donesene iz inostranstva, MUP-ovi poništavaju stari i izdaju novi jedinstveni matični broj i rješenje na osnovu kojeg osoba može promijeniti ostale lične dokumente. Troškove medicinskog procesa tranzicije, koje snose same trans osobe, zvanični sistem zdravstvenog osiguranja ne refundira, što dodatno produžuje proces tranzicije i povećava finansijske troškove.

Institucionalno djelovanje

Na inicijativu SOC-a, u GAP-u KS za period od 2019. do 2022. godine²⁹ u okviru cilja *Unaprijeđeno seksualno i reproduktivno zdravlje* predviđeno je da Ministarstvo zdravstva KS do kraja 2020. godine izradi *Vodič za zdravstvene radnike kako na najbolji način da se postupa sa transrodnim i interspolnim osobama*; te inicira *akreditaciju Programa zdravstvenih radnika u oblasti pružanja rodno senzitivnih usluga i usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja generalnoj i višestruko marginaliziranim populacijama*.

Društvena stvarnost

SOC-ovo istraživanje potreba LGBTI zajednice³⁰ iz 2017. godine pokazalo je da oko 61% transrodnih osoba koje su učestvovala u istraživanju planira djelimično ili potpuno promijeniti spol, dok 22,2% njih još uvijek nije donijelo odluku. Od toga su četiri (22,2%) osobe

29 Dostupan na: <https://www.gcfbih.gov.ba/vlada-kantona-sarajevo-usvojila-gender-akcioni-plan-kantona-sarajevo-2019-2021/>

30 Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

već u procesu tranzicije, dok bi sedam (38,9%) od onih koji_e nisu željelo otpočeti tranziciju. Iako odluka o prilagodbi spola još uvijek podrazumijeva da ispitanici_e u potpunosti sami_e snose sve troškove tretmana, većina mu se planira podvrgnuti jer to smatraju iznimno značajnim korakom u izgradnji vlastitog identiteta.

SOC je 2018. godine izradio procjenu troškova prilagodbe spola te dao preporuke za unapređenje pravnog i medicinskog pristupa transrodnim osobama u BiH. Potrebne usluge prilagodbe spola, u zavisnosti da li je u pitanju prilagodba ženskog u muški spol (F2M) ili muškog u ženski spol (M2F), te od vrste usluge (psihološko savjetovanje, psihijatrijsko savjetovanje, endokrinološko savjetovanje i usluge, hirurški zahvati prilagodbe), **kreću se od 5 KM za hormone testosterona do skoro 16.000 KM za hirurške zahvate prilagodbe spola za trans žene (ne uključujući cijenu implantata).**³¹

U situaciji da državne klinike ne mogu ponuditi potrebne nalaze prije propisivanja hormonalne terapije, kao i prateće zdravstvene usluge, postoji mogućnost pokrivanja troškova tih nalaza koji se mogu uraditi na privatnim klinikama iz fonda zdravstvenog osiguranja.³²

Budući da transrodne osobe iz Bosne i Hercegovine najčešće određene zdravstvene usluge vezane za prilagodbu spola traže u susjednim državama, **SOC je od 2018. godine pokrenuo niz aktivnosti kako bi transrodnim osobama u Bosni i Hercegovini olakšao i omogućio pristup trans inkluzivnoj zdravstvenoj zaštiti i usluzi.**

Od 2018. godine SOC organizira edukacije za bh. medicinske stručnjake_inje različitih medicinskih grana o medicinskim aspektima prilagodbe spola, ljudskim pravima i potrebama trans osoba u zdravstvenom sistemu.

Početni je bio trening za psihologe_inje i specijaliste_kinje psihijatrije, održan u decembru 2018. godine, a vodile su ga Iva Žegura, klinička psihologinja (Klinika za psihijatriju Vrapče, Zagreb) i dr. med, MSc.

31 Detaljne informacije o svim pojedinačnim troškovima pojedinih zahvata i usluga vezanih za prilagodbu spola dostupne su u: Liam Isić (2018). Procjena troškova prilagodbe spola: Preporuke za unapređenje pravnog i medicinskog pristupa transrodnim osobama u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

32 U publikaciji su izlistane cijene svih potrebnih nalaza na privatnim klinikama, u kojoj situaciji bi fond pokrivaio samo troškove onih koji se ne nude na državnim klinikama.

bioetike Tea Dakić, spec. psihijatrije (Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore). Zatim su održani treninzi za studente_ice psihologije i medicine (februar 2019.), za urologe_inje i ginekologe_inje (decembar 2019.) i endokrinologe_inje (januar 2020.) koje su vodile dr. Marta Bižić, specijalistkinja urologije i rekonstruktivne hirurgije (Univerzitetna dečja klinika u Beogradu, Srbija), dr. Katja Dumić Kubat, spec. pedijatrije na Klinici za pedijatriju Zavoda za dječju endokrinologiju i dijabetes (KBC Zagreb), kao i aktivist za prava trans osoba Jovan Ulićević (Crna Gora) i aktivistkinja Asmira Topal (Hrvatska).

Treninzi su okupili medicinske stručnjake_inje javnih zdravstvenih ustanova, kliničkih centara i domova zdravlja iz Sarajeva, Banje Luke, Tuzle, Goražda i Mostara, kao i nevladinih organizacija koje se bave pružanjem psihološke podrške i savjetovanja. Učesnicima_ama su prezentirane perspektive relevantnih medicinskih grana u procesu tranzicije rodno nenormativnih/varijantnih, transrodnih i transpolnih osoba, kao i iskustva trans osoba iz BiH u vidu živih biblioteka. Nakon edukacija, organizirani su sastanci sa rukovodstvima kliničkih centara u BiH, radi razmatranja daljih mogućnosti prilagodbe spola u BiH.³³ Učesnici_e su naglasili potrebu osiguranja usluga medicinske prilagodbe spola u BiH – educiranja doktora_ica i kapacitiranja klinika i bolnica, s obzirom da se u svom radu susreću sa trans osobama, te se nadaju produbljivanju znanja i daljoj razmjeni iskustava o ovoj problematici, kako bi najadekvatnije odgovorili na potrebe trans osoba.

Također je objavljena publikacija *Medicinski aspekti prilagodbe spola: Priručnik za medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ce o pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije*³⁴ koja će pomoći domaćim zdravstvenim radnicima_ama u radu. Priručnik kombinira aktivistički i medicinski diskurs i iskustva u radu s trans osobama, a autori_ce su trans aktivisti_ce i medicinski stručnjaci_kinje iz Hrvatske, Crne Gore i BiH.

Na osnovu prethodnih aktivnosti i potrebe učesnika_ca treninga, kao i trans osoba u BiH da imaju na jednom mjestu imena i kontakte doktora_ica, psihologa_inja kojima se mogu obratiti za trans specifičnu

33 Više o treninzima je dostupno ovdje: <https://soc.ba/programi/lgbt/zagovaranje/trans/>

34 Asmira Topal, Jovan Ulićević et al. (2018). Medicinski aspekti prilagodbe spola: Priručnik za medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ce o pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

njegu i podršku, **kreirana je i lista stručnjaka_inja u BiH**³⁵ koji su prošli treninge i koji su senzibilizirani za trans inkluzivnu podršku i zdravstvenu zaštitu. Lista je objavljena na web stranici SOC-a.

Dokumentovani slučajevi

SOC prima upite LGBTI osoba o njihovim ljudskim pravima. Putem servisa pravnog savjetovanja SOC-u se obraćaju i trans osobe i traže savjete, i to najčešće u vezi sa mogućnostima pravne promjene spola na ličnim dokumentima, kako promijeniti ime i sl. Također traže informacije o mogućnostima traženja azila u državama EU i mogućnostima sklapanja braka/partnerstva. Nerijetko trans osobe prijavljuju diskriminaciju, incidente ili krivična djela počinjena iz mržnje na osnovu rodnog identiteta, govor mržnje i verbalne napade, vršnjačko i porodično nasilje.

35 Dostupna ovdje: <https://soc.ba/mapa/>

Smjernice za djelovanje

1. Neophodno je da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da se donesu zakoni koji će na sistematski i sveobuhvatan način regulisati proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstvenog matičnog broja na osnovu vlastitog zahtjeva trans osobe i prava na samoodređenje, bez zahtjeva za prethodnom bilo kakvom medicinskom intervencijom;
2. KS treba implementirati aktivnosti i ciljeve iz GAP-a, a koje podrazumijevaju uspostavljanje jasnih smjernica zdravstvenim radnicima_ama o adekvatnom postupanju sa transrodnim i interspolnim osobama u BiH, tj. usvojiti pravilnik o prilagodbi spola u medicinskim institucijama u KS;
3. KS treba voditi računa da zdravstveni_e radnici_e pružaju rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja trans osobama;
4. Usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt), kojima bi se definisale dužnosti medicinskih institucija da uspostave timove, opreme zdravstvene ustanove i obuče stručnjake_inje koji bi mogli pratiti proces i voditi medicinske procedure prilagodbe spola u BiH, kao i obaveza zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja;
5. Neophodno je, paralelno sa već navedenim, kontinuirano i sistematično educirati bh. medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ce u granama psihologije, psihijatrije, endokrinologije, ginekologije, urologije, plastične, rekonstruktivne i estetske hirurgije o adekvatnom, trans inkluzivnom i trans specifičnom pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije.

Pravni okvir

BiH je i dalje jedna od rijetkih zemalja u Evropi koja je eksplicitno zaštitila interseksualne osobe u svom antidiskriminacijskom zakonodavstvu zabranom diskriminacije na osnovu spolnih karakteristika.

Međutim, još uvijek nisu uspostavljene jasne medicinske smjernice i procedure o tome kako treba postupati u različitim slučajevima interseksualnosti, koje bi važile za sve medicinske ustanove u BiH i spriječile tzv. medicinsku normalizaciju spola, odnosno medicinske i hirurške tretmane vođene isključivo potrebom estetskog prilagođavanja izgleda djeteta i njegovih spolnih karakteristika muškom ili ženskom spolu, odmah po rođenju, bez obzira na to što zdravlje djeteta nije ugroženo.³⁶ Veliki broj interseksualnih osoba, ali i medicinskih stručnjaka inja zauzeo je stav da je bilo kakve estetske medicinske zahvate potrebno odložiti do momenta kada dijete može dati svoju informiranu saglasnost.

Institucionalno djelovanje

Na inicijativu SOC-a, u GAP KS za period od 2019. do 2022. godine³⁷ određeni su ciljevi i aktivnosti kantonalnih institucija za ovaj period. Među ciljevima je i *Unaprijeđeno seksualno i reproduktivno zdravlje*, gdje su se našle i aktivnosti: *Izraditi vodič za zdravstvene radnike kako na najbolji način da se postupa sa transrodnom i interseksualnim osobama; Pravno urediti medicinske i pravne postupke u slučaju interseksualnosti, tako što će se izraditi Pravilnik o prilagodbi spola u medicinskim institucijama u Kantonu Sarajevo*; koje Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo treba sprovesti do kraja 2020. godine.

³⁶ Za više informacija pogledati Rozi izvještaj 2018, poglavlje Ljudska prava interseksualnih osoba

³⁷ Dostupan na: <https://www.gcfbih.gov.ba/vlada-kantona-sarajevo-usvojila-gender-akcioni-plan-kantona-sarajevo-2019-2021/>

Istraživanje SOC-a iz 2017. o problemima i potrebama LGBTI osoba pokazalo je, prije svega, da su interpolne osobe i dalje nevidljive te da je teško doći do sagovornika_ca spremnih da pričaju o svojim problemima. Također, pokazalo se da je unutar LGBTI zajednice problem prisilne operacije interpolnih osoba shvaćen veoma ozbiljno. Iako se većina ispitanika_ca ne suočava s tim problemom, identifikovan je kao veći prioritet od nemogućnosti zaključenja životnih zajednica, otežanog pristupa servisima i uslugama itd.³⁸

Upravo iz ovih razloga, SOC u 2020. godini radi na istraživanju o pravima interpolne djece u zdravstvenom sistemu BiH. Cilj istraživanja je nastaviti i produbiti praćenje stanja prava interpolnih osoba među medicinskim stručnjacima_kinjama koji_e rade sa interpolnim osobama, radi sticanja jasnog pregleda medicinskih praksi. Prikupljeni podaci će omogućiti zagovaranje za pravo roditelja na pristup transparentnim i dostupnim informacijama o procedurama i medicinskim tretmanima kada dobiju interpolnu bebu, kao i za zabranu medicinski nepotrebnih hirurških procedura i tretmana medicinske normalizacije spola u zdravstvenim ustanovama, a koje se provode nad interpolnim osobama bez njihovog punog i informiranog pristanka. Istraživanje teži podizanju senzibilnosti za probleme interpolnih osoba te reviziji zastarjelih medicinskih klasifikacija.

38 Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Smjernice za djelovanje

1. Neophodno je ostvariti saradnju organizacija civilnog društva s medicinskim ustanovama i stručnjacima_kinjama te pokrenuti rad na informisanju i senzibilizaciji u vezi sa problemima interpolnih osoba, uz revidiranje medicinskih klasifikacija i izbacivanje iz upotrebe zastarjelih pojmova poput *hermafrodit* i *pseudohermafrodit*;
2. KS treba implementirati aktivnosti iz GAP-a, a koje podrazumijevaju uspostavljanje jasnih smjernica zdravstvenim radnicima_ama o adekvatnom postupanju sa transrodnim i interpolnim osobama u BiH te pravnu regulaciju medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interpolnosti, tj. usvojiti pravilnik o prilagodbi spola u medicinskim institucijama u KS;
3. KS i sve administrativno-političke jedinice u BiH trebaju voditi računa da zdravstveni_e radnici_e pružaju rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja interpolnim osobama kao i svim drugim grupama/osobama;
4. Potrebno je omogućiti transparentno i dostupno informisanje o procedurama i medicinskom tretmanu u slučaju rođenja interpolnih osoba, i zabranu medicinski nepotrebnih hirurških zahvata i medicinskih tretmana normalizacije spola u zdravstvenim ustanovama nad interpolnim osobama bez pune i informisane saglasnosti same osobe;
5. Obezbijediti kontinuirano uključivanje državnih organa (ministarstva zdravstva) i državnih tijela nadležnih za zaštitu ljudskih prava (ombudsmena) u zaštitu ljudskih prava, samoodređenja i tjelesnog integriteta interpolnih osoba.

Pravni okvir

Pravni okvir je u velikoj mjeri usklađen sa standardima EU. Zakon o azilu i Zakon o strancima, usvojeni 2015. odnosno 2016. godine, u najvećem dijelu su preuzeli odredbe relevantnih direktiva EU. Ipak, odredba koja navodi SORI kao specifičnost određene društvene grupe te kao osnovu progona i traženja azila je izostavljena. Istospolne zajednice također nisu prepoznate kao osnova za dobijanje privremenog boravka u BiH niti ih zakon prepoznaje u odredbama koje se odnose na spajanje porodice.³⁹

Društvena stvarnost

Iako je prema propisima mnogih država Evropske unije BiH označena kao *sigurna treća država porijekla*, **LGBTI osobe se i dalje odlučuju na odlazak iz BiH i traženje zaštite od progona zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta u države EU i Sjeverne Amerike**. Sigurna treća država porijekla je pravna pretpostavka da postoji određeni nivo funkcionalnosti institucija, vladavine prava, postojanje zakonskih mehanizama za zaštitu građana od bilo kojih vrsta progona pa tako i na osnovu SORISK-a u toj državi. Primjeri u narednom poglavlju *Dokumentovani slučajevi* sa kojima se SOC susreo u 2019. godini pokazuju da je BiH i dalje država u kojoj LGBTI osobe u praksi ne mogu da dobiju adekvatnu zaštitu.

LGBTI osobe iz BiH na traženje azila odlučuju se zbog psihičkih poteškoća, psihičkog i fizičkog nasilja, diskriminacije pri zapošljavanju i odbacivanja društva što trpe zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Pored navedenog, **BiH u proteklim godinama predstavlja rutu koju migranti iz zemalja Bliskog istoka, dijelova Afrike te Pakistana, Afganistana i drugih država prelaze na putu do zemalja EU. Među migrantskom populacijom prisutan je i određeni broj LGBTI osoba.**

³⁹ Za više informacija o ovoj temi osvrnuti se na Rozi izvještaj 2018 – poglavlje VII – Azil

Razlozi zbog kojih LGBTI osobe napuštaju svoje zemlje i odlučuju se na rizičan put do EU leži u činjenici da su zemlje iz kojih dolaze među najrigoroznijim u svijetu po pitanju tretmana LGBTI osoba. Česta praksa u ovim zemljama su kriminalizacija istospolnih odnosa, zatvaranje ili čak i smrtne kazne, otvorena ili prikrivena nespремnost vlasti da stanu u zaštitu LGBTI osoba, visok nivo nasilja u porodici, ali i drugim sferama života te nepostojanje jasnih mehanizama zaštite.

Dokumentovani slučajevi

Tokom cijele 2019. godine SOC je zaprimio osam upita od LGBTI osoba o mogućnostima dobijanja azila za sebe i/ili svoje partnere_ke u zemljama EU ili SAD-a/Kanade.

SOC je zabilježio i dva slučaja gdje su LGBTI osobe iz BiH napustile državu i dobile azil u Njemačkoj, odnosno u Sjedinjenim Američkim Državama.

Jedan od navedena dva slučaja odnosi se na lezbejski par koji je u julu 2019. u javnosti prvo verbalno uznemiravan, zatim i fizički napadnut dok su sjedile u parku u centru Banje Luke. Žrtve su pokušale da traže zaštitu od policije, ali su u policiji više puta doživjele niz uvreda na račun svoje seksualne orijentacije, omaložavanje, neprofesionalan tretman, nespремnost da pronađu počinioca te su u potpunosti izgubile povjerenje u rad institucija i mogućnost da će od javnih organa dobiti adekvatnu zaštitu. Iz navedenog razloga su napustile državu i započele postupak traženja azila u SAD-u.

Oba navedena slučaja azila odobrena su upravo na osnovu neprofesionalnog tretmana policije, izostanka sankcije i zaštite za žrtve od strane same policije.

Godina traženja savjeta i osnov za traženje azila	2017.	2018.	2019.
Seksualna orijentacija	5	6	8
Rodni identitet	4	1	0
Ukupan broj slučajeva	9	7	8

Tabela 4. Podaci Sarajevskog otvorenog centra o slučajevima traženja pomoći u procesu dobijanja azila

Slučaj gej mladića iz Pakistana koji je kao izbjeglica došao tokom 2019. godine u BiH pokazao je sve izazove sa kojima se LGBTI osobe u BiH suočavaju. On je u oktobru 2019. podnio zahtjev za azil, a do momenta pisanja ovog izvještaja, u maju 2020, procedura još uvijek nije okončana. Pri tome se u ovom periodu više puta suočavao sa fizičkim i verbalnim nasiljem od strane drugih migranata u smještajnim centrima.

Neobezbjeđivanje sigurnog smještaja za LGBTI osobe kao izrazito ranjive osobe u ovoj situaciji, kao i neosiguravanje jasnih, razumljivih uputa kako pokrenuti administrativnu proceduru traženja azila, kroz ovaj slučaj se pokazalo kao najveći problem za sve LGBTI osobe koje žele da traže azil u BiH.

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti Zakon o azilu BiH tako da se spol i SORISK eksplicitno navedu kao osnove za traženje azila i mogući razlozi proganjanja;
2. Zakonom o strancima prepoznati istospolne zajednice, odnosno spajanje porodice kao osnovu za dodjeljivanje privremenog boravka partnerima_kama bh. građana_ki;
3. Osigurati obuku službenicima_ama koji_e se bave azilom kako bi LGBTI tražioci_teljice azila tokom procedure traženja azila bili_e tretirani_e s poštovanjem, na adekvatan, profesionalan i senzibilan način, te da bi njihovi zahtjevi bili procesuirani adekvatno i blagovremeno;
4. Osigurati dostojanstven i efikasan tretman te siguran smještaj za LGBTI osobe tražitelje_ice azila u BiH s posebnom pažnjom na činjenicu da pripadaju izrazito ranjivoj skupini podložnoj nasilju u prihvatnim centrima.

Pravni okvir

Rad elektronskih medija (radija i televizije) u BiH regulisan je Kodeksom o emitovanju radio-televizijskog programa⁴⁰ Regulatorne agencije za komunikacije (RAK). U slučajevima kršenja odredbi Kodeksa, RAK je ovlašten da primjenjuje određene sankcije: usmena i pismena opomena, novčana kazna, obustava emitiranja i oduzimanje dozvole.

Za razliku od radija i televizije, štampani i online mediji rade na principu samoregulacije, odnosno dobrovoljnog članstva u samoregulacijskom tijelu – Vijeću za štampu. To znači da za kršenje Kodeksa za štampu i online medije⁴¹ nema zakonski predviđenih sankcija, nego Vijeće za štampu na osnovu žalbe na određeni medijski sadržaj utvrđuje da li je došlo do kršenja Kodeksa, te obavještava medij na koji je uložena žalba da je dužan objaviti ispravku, što medij može, ali i ne mora učiniti.

Ovi kodeksi različito definišu govor mržnje. Članom 4 Kodeksa o emitovanju radio-televizijskog programa zabranjuje se govor mržnje u medijima, tj. "jezik/govor koji ima namjeru da ponizi, zastraši ili podstakne na nasilje ili predrasude protiv osoba ili grupe na osnovu njihovog spola, rase, dobi, nacionalnosti, seksualnog opredjeljenja, hendikepiranosti, moralnih ili političkih ubjedenja, socijalno-ekonomskog statusa ili profesije".

Kodeks za štampu i online medije drukčije tretira govor mržnje, navodeći u članu 4 – Diskriminacija: "Novinari moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje. Aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, pol, seksualnu opredijeljenost, fizičku onesposobljenost ili mentalno stanje će biti napravljene samo onda kada su u direktnoj vezi sa slučajem o kojemu se izvještava", te u članu 4a – Ravnopravnost polova i poštivanje osobenosti: "Novinari će izbjegavati direktne ili indirektne komentare kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih

40 Kodeks o emitovanju radio televizijskog programa, dostupan na: <http://fmks.gov.ba/stara/kultura/legislativa/bih/27.pdf>

41 Kodeks za štampu i online medije, dostupan na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/kodeks-za-stampu-i-online-medije>

diskriminišu po osnovi njihovog pola, roda, polnog identiteta, rodnoga identiteta, rodnoga izražavanja i/ili seksualne orijentacije.“

Analiza medijskog izvještavanja

Prva bh. povorka ponosa, održana u septembru u Sarajevu, bila je jedan od najviše medijski praćenih događaja u BiH, koji je medijima i novinarima kama skrenuo pažnju na postojanje i probleme LGBTIQ osoba u bh. društvu. Za razliku od prethodnih godina, zbog obima novinskog izvještavanja o Prvoj bh. povorci ponosa, **u 2019. godini analizirano je izvještavanje samo 15 bosanskohercegovačkih medija**, biranih prema kriteriju najvećeg broja članaka/priloga LGBTIQ tematike.

Koliko su LGBTIQ teme u 2019. godini bile prisutnije u medijima govori činjenica da je u 15 analiziranih medija objavljen ukupno 1701 tekst/prilog, dok je u tri puta većem broju medija koji su analizirani u prošloj, 2018. godini, objavljeno samo 400 tekstova/priloga više.⁴²

U praćenim medijima, od kojih je pet štampanih, pet online i pet televizijskih stanica, o LGBTIQ temama najviše su izvještavali online mediji – 1176 tekstova, zatim štampa – 370 i televizija – 155 priloga.

Medij koji je najviše pisao o LGBTIQ temama je slobodna-bosna.ba – 391, među štampanim medijima to je Oslobođenje – 141, a televizije koje su imale najviše priloga su N1 i Federalna televizija – po 44.

Većina medijskih sadržaja o LGBTIQ temama je bila neutralna, 16% je pozitivno, dok je 8% negativnog sadržaja. Mediji su uglavnom bili prenosioci informacija i izvjestitelji o događajima, te je, iako je primjetan napredak u odnosu na prethodne godine, i dalje bio mali broj priča/priloga koji se bave pravima i problemima LGBTIQ osoba i razlozima održavanja Povorce ponosa, a ne samo činjenicom da je ona održana.

⁴² Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2018. godini o LGBTI temama u BiH, dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/12/analiza-2018-web.pdf>

Također, za mnoge medije, a posebno one online, Povorka ponosa je bila prilika za povećanje čitanosti, reakcija i komentara, pa su izvještavanja često graničila sa senzacionalizmom. Primjer za to je i najčitaniji internet portal u BiH klix.ba, koji je neposredno prije održavanja Povorka često prelazio na stranu senzacionalizma, iako je prethodnih godina redovno i pravilno izvještavao o LGBTIQ zajednici u BiH. Opcija za ostavljanje komentara čitatelja_ki na klix.ba i njihovim Facebook objavama bili su poligon za rasprave, koje su često sadržavale i govor mržnje, i to neregulisan.

Još uvijek su česti slučajevi nepoznavanja terminologije, odnosno korištenja neodgovarajućih termina, kao što su *parada ponosa* i *seksualno opredjeljenje*.

Smjernice za djelovanje:

1. Mediji u BiH trebaju se suzdržavati od poticanja na mržnju te koristiti rodno osjetljiv jezik i politički korektnu LGBTIQ terminologiju;
2. Mediji trebaju koristiti svoju ulogu u cilju edukacije javnosti, borbe protiv stereotipa i predrasuda, te promoviranja tolerancije;
3. Mediji u BiH trebaju ukazivati na zakonsku regulativu i neophodnost poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba; trebaju regulisati komentare na svojim online portalima i društvenim mrežama u cilju suzbijanja krivičnih djela pozivanja na diskriminaciju, mržnju i nasilje.

Početak aprila ove godine, SOC je mapirao potrebe i poteškoće LGBTIQ+ zajednice u toku samoizolacije prouzrokovane pandemijom COVID-19, sa ciljem prilagođavanja usluga koje direktno nudi zajednici. Broj odgovora (34) koji smo dobile_i nije nužno reprezentativan za zaključke na nivou LGBTIQ+ zajednice u BiH, ali može dati uvide u niz problema i potreba koje su se javile u ovom periodu.

Većina odgovora koje smo dobile_i potvrđuje anegdotalnu pretpostavku da je izolacija prouzrokovala dodatne psihološke i druge poteškoće za LGBTIQ+ osobe. Konkretni problemi i poteškoće koje smo mapirali su sljedeće:

- nasilje (najčešće nasilje roditelja prema LGBTIQ djeci)
 - fizičko nasilje, zabrana kontakta, psihološko nasilje (vrijeđanje, omalovažavanje);
- gubitak posla;
- poteškoće u partnerskim odnosima;
- nedostatak kontakta i podrške zajednice („Zatvorena sam u kući sa svojim homofobičnim roditeljima, fali mi moja djevojka i moji prijatelji/ce.“) kao mehanizam odbrane; ovo je problem i za starije LGBT osobe za koje postoji velika vjerovatnoća da su izolovane, pogotovo jer nisu bile u prilici da zasnju partnerstvo;
- nedostatak pristupa adekvatnim resursima potrebnim trans osobama u procesu tranzicije („Sa izolacijom i bez nje, budem u okolini koja nije podržavajuća. Pri tom sam bez hormonske terapije, imam zastoj zbog zatvorenih granica.“).

Pored trenutnih poteškoća, mapirale_i smo i strah od toga šta budućnost donosi LGBTIQ+ osobama, imajući na umu primarno ekonomske te političke uslove koji nagovještavaju da dolaze vremena u kojima će prava i položaj manjina biti još više ugroženi.

Ako se osvrnemo na historiju LGBTIQ+ pokreta i borbe, postoji opravdan strah da će osobe koje pripadaju marginalizovanim grupama, a pogotovo LGBTIQ osobe, biti još manje poželjne na poslu, da će biti najčešće među prvima na listama za otkaze i "čekanja", a da će politički/javni prostor postati mjesto u kojem cvjeta govor mržnje prema LGBTIQ+ osobama, što će biti moguće polje dodatne polarizacije liberalnih i konzervativnih političkih snaga.

Stoga, pred nama je period u kojem će pored psiho-socijalne podrške koja je dosad bila izražena, a koju je pandemija dodatno produbila, LGBTIQ osobama biti potrebna i ekonomsko-socijalna podrška. Postignuti skromni napredak generalne društvene prihvaćenosti LGBTIQ osoba i začeci društvene neprihvatljivosti homo/bi i transfobije morat će se čvrsto braniti i čuvati. Istraživanje koje će SOC provesti 2020. godine o ekonomsko-socijalnom položaju LGBTIQ osoba u Bosni i Hercegovini će dati cjelovitiju sliku o barem kratkoročnim efektima pandemije na LGBTIQ zajednicu.

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT (kaming aut)

Sintagma koja potiče od engleske fraze *coming out of the closet* (izaći iz ormara) već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja vlastite seksualne orijentacije (kod lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba), rodnog identiteta (kod trans osoba) i spolnih karakteristika (kod interspolnih osoba). Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao (manje ili više) javna obznana drugima. *Coming out* (izlazak iz ormara) je od velikog značaja za LGBTI osobe, jer na taj način javno afirmišu vlastiti identitet, što je veoma važno za psihološko zdravlje i kvalitet života ove manjinske grupe.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekoj osnovi. Različite su osnove, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj. Tako se lezbejke, gejevi i biseksualne osobe mogu diskriminirati na osnovu *seksualne orijentacije*, trans* (između ostalog transrodne i transeksualne osobe) na osnovu *rodnog identiteta* i rodnog izražavanja, a interspolne osobe na osnovu *spolnih karakteristika*. Stoga je jako važno da sve tri osnove (seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike) budu zakonski prepoznate kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

Princip nediskriminacije

Jednak tretman pojedinaca_ki ili grupe, bez obzira na njihove specifične karakteristike. Koristi se da bi se procijenili prividno neutralni kriteriji i prakse koje mogu prouzrokovati efekte koji osobe s tim karakteristikama sistematski stavljaju u nepovoljniji položaj.

⁴³ Rječnik LGBTI pojmova nastao je zajedničkim radom tima SOC-a.

HOMOFODIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema gej muškarcima i lezbejkama. Manifestuje se kao ubjeđenje u superiornost heteroseksualnosti. To ubjeđenje rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama, koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, te diskriminaciji.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Osoba koju privlače osobe istog spola.

Lezbejka

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene.

Gay (gej)

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače drugi muškarci. Može se koristiti i kao pridjev (npr. gej osoba), te se u tom slučaju može odnositi i na muškarce i na žene istospolne orijentacije.

Homoseksualac

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno za osobe koje seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

HOMOSEKSUALIZAM

Zastarjeli klinički termin koji se koristio u medicinske svrhe za označavanje istospolne seksualne orijentacije. Smatra se uvredljivim jer implicira da je homoseksualnost bolest koja se treba liječiti. Imajući na umu da je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 1990. potvrdila da je homoseksualnost, baš kao heteroseksualnost, prirodna varijacija ljudske seksualnosti, ovaj termin se više ne koristi.

INTERSPOLNE OSOBE

Osobe čije *spolne karakteristike*, uključujući hromosome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Postoje različiti oblici interspolnosti. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. *Interspolne osobe*, kao

i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet. U prošlosti, ove osobe često su nazivane hermafroditima, ali se ovaj termin smatra diskriminatornim i medicinski u potpunosti neispravnim.

INTERSEKCIONALNOST

Pristup proizašao iz sociološke teorije intersekcionalnosti, koji diskriminaciju analizira kao složen sistem u kome su različiti oblici diskriminacije zasnovani na različitim kategorijama identiteta (roda, pola, rase, klase, seksualne orijentacije, rodnog identiteta). Ovi identiteti su međusobno povezani i utiču jedni na druge, te se i u razmatranjima diskriminacije moraju sagledavati skupa.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, trans*(rodne) i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje akronimom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu.

LGBTTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

QUEER (kvir)

Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTI zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki, već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, a uključuje i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili svoj život žive van heteropatrijarhalnih normi.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo i shvatanje vlastitog spola i roda, što može, ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju. Rodni identitet se, između ostalog, odnosi na lični doživljaj vlastitog tijela, odijevanje i način govora. Osobe čiji je rodni identitet u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se *cisrodnim osobama*, a osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom

koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se *trans(rodnim) osobama*. Transeksualne osobe, kao podgrupa transrodnih osoba, osobe su čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju i koje imaju namjeru da prilagode svoj biološki spol ili su u procesu prilagodbe.

Rodno izražavanje

Vizuelna i vanjska prezentacija svake osobe, koja uključuje karakteristike ličnosti, izgleda i ponašanja koje se u određenoj kulturi i periodu smatraju muževnim ili ženstvenim (dakle, tipičnim za mušku ili žensku društvenu ulogu).

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost, koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola/roda. Obično se koristi klasifikacija na *heteroseksualne* (privlačnost prema osobama različitog spola), *homoseksualne* (privlačnost prema osobama istog spola) i *biseksualne* (privlačnost prema osobama istog i različitog spola) osobe. U pravu u Bosni i Hercegovini često se koriste i termini spolna orijentacija, spolno opredjeljenje, seksualno opredjeljenje, seksualne preferencije, spolne preferencije, ali se preporučuje termin seksualna orijentacija.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike osoba, kao što su hromozomi, gonade i genitalije, znaju odstupati od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe stoga mogu biti diskriminirane ili meta krivičnih djela počinjenih iz mržnje i predrasuda zbog svojih spolnih karakteristika.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite, cross-dressere, arodne, nebinarne, rodno fluidne

i druge rodno varijantne osobe. *Transrodni muškarac* je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. *Transrodna žena* je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta.

Transeksualna osoba

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni/prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelimično ili potpuno modificirala svoje tijelo (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije).

TRANSFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema transrodnim osobama.

ZLOČIN IZ MRŽNJE (krivična djela počinjena iz mržnje)

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe.

DODATAK

Politički sistem Bosne i Hercegovine

Politički sistem Bosne i Hercegovine veoma je kompleksan i asimetričan. Bosna i Hercegovina se sastoji od 13 federalnih jedinica. Administrativno se dijeli na dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska) i Brčko distrikt. Republika Srpska je unitarno uređena i podijeljena samo na opštine i gradove, dok se Federacija BiH sastoji od deset kantona, koji se opet, svaki pojedinačno, dijele na najmanje tri opštine/grada. Odgovornost i odnosi između institucija države, entiteta i Brčko distrikta regulisani su Ustavom BiH, ali se u dnevopolitičkom životu često susrećemo s različitim tumačenjima ovih odredbi, što direktno utiče na (ne)donošenje i (ne)provođenje zakona i drugih javnih politika (strategije/akcioni planovi).

Država i oba njena entiteta imaju svoje ustave, kao i različite upravne i političke sisteme. Brčko distrikt ima zaseban upravni sistem i vlastiti Statut kao najviši pravni akt, ali je po nadležnostima skoro izjednačen s entitetima. Zakoni i druge javne politike od značaja za unapređenje ravnopravnosti LGBTI osoba su u nadležnosti države, entiteta, kantona i Brčko distrikta. Ova kompleksnost ukazuje na potrebu za koordinisanim pristupom te za razvijanjem kapaciteta i podizanja svijesti o potrebama LGBTI osoba na svim ovim nivoima vlasti. Rad na unapređenju ravnopravnosti LGBTI osoba ne smije biti samo u nadležnosti odabranih institucija na nivou države i entiteta, nego je izrazito važno da i druge institucije, naročito na nivou kantona i Brčko distrikta, poduzimaju mjere kako bi se ukinula sistemski diskriminacija LGBTI osoba, te radilo na unapređenju ravnopravnosti LGBTI osoba.

Na **državnom nivou** postoji tročlano Predsjedništvo čiji_e se članovi_ce, jedan_na Bošnjak_inja, jedan_na Hrvat_ica i jedan_na Srbin_Srpkinja, rotiraju svakih osam mjeseci u predsjedavanju ovom institucijom. Izvršnu vlast čini Vijeće ministara s jednim_om predsjedavajućim_om i devet ministarstava. Državne institucije odgovorne su za vanjsku, finansijsku i monetarnu politiku, nadzor i upravljanje granicama, vanjsku trgovinu, imigracije, izbjeglice te regulaciju azila. Jedno od ministarstava unutar Vijeća ministara BiH je

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u okviru kojeg djeluje Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Ovo Ministarstvo i sama Agencija od velike su važnosti za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba. Na nivou BiH djeluje i Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, koja je sa svoja tri ombudsmena_ke nadležna za cijelu BiH i za sve nivoe vlasti. Po Zakonu o zabrani diskriminacije Institucija ombudsmena je ujedno i tijelo nadležno za pitanja ravnopravnosti (*equality body*). Zakonodavna vlast (Parlamentarna skupština) je dvodomna, donji dom je Predstavnički dom, a gornji Dom naroda. U okviru Parlamentarne skupštine postoji Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova unutar Predstavničkog doma, dok u Domu naroda funkciju specijalizovanog radnog tijela za ravnopravnost spolova preuzima Ustavnoppravna komisija. Neki od ključnih zakona za LGBTI osobe, kao što su zakoni o zabrani diskriminacije, ravnopravnosti spolova, o strancima i o azilu, u nadležnosti su države.

Oba entiteta imaju jednog_u predsjednika_cu i dva_ije zamjenika_ce predsjednika_ce. Vlade entiteta imaju jednog_u premijera_ku i 16 ministara_rica. Iako pozicije gornjih domova nisu jednake u političkom sistemu Republike Srpske i Federacije BiH, može se pojednostavljeno reći da i entiteti imaju dvodomne parlamente s jednim predstavničkim domom i jednim domom naroda. Entitetski parlamenti imaju parlamentarna radna tijela za ljudska prava i za ravnopravnost spolova/jednake mogućnosti. U okviru izvršne vlasti funkcionišu i gender centri, vladine institucije za unapređenje ravnopravnosti spolova, koji igraju ključnu ulogu u koordinaciji entitetskih institucija kada su u pitanju ljudska prava LGBTI osoba, s obzirom na to da ne postoje entitetske institucije specijalizirane za ljudska i/ili manjinska prava. Npr. radno zakonodavstvo, krivično zakonodavstvo vezano za krivična djela počinjena iz mržnje i porodično zakonodavstvo u nadležnosti su entiteta.

Kantonima unutar Federacije BiH (njih deset) zagarantovana je suštinska autonomija. Kantoni imaju svoje vlade i svoje jednodomne parlamente. Iako su kantoni treći nivo vlasti odozgo, oni imaju status federalnih jedinica te tako imaju vlastite nadležnosti (kao što su obrazovanje na svim nivoima, zapošljavanje, zdravstvo), za koje donose zakone i druge javne politike. Iako je Federacija BiH nadređena kantonima, kantoni nekad donose propise koji su u suprotnosti s

propisima Federacije ili naprosto ne provode postojeće propise Federacije BiH. Kantoni nemaju urede/institucije za ravnopravnost spolova i/ili ljudska prava unutar svojih vlada, a samo dva kantona imaju koordinacione odbore za ravnopravnost spolova (radnu grupu koja se sastoji od predstavnika_c različitih ministarstava). Kantoni gotovo uopće ne poduzimaju samostalno nikakve koordinisane mjere za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba.

Brčko distrikt, iako predstavlja oblik lokalne zajednice, faktički je, po svojim nadležnostima, izjednačen s entitetima. Distriktom upravlja gradonačelnik koji predsjedava Vladom Brčko distrikta s deset odjela. Zakone i ostale propise donosi Skupština Brčko distrikta. Brčko distrikt nema ured/instituciju za ravnopravnost spolova i/ili ljudska prava unutar svoje vlade, dok unutar Skupštine Brčko distrikta djeluje Komisija za ravnopravnost spolova. Institucije distrikta nisu poduzimale nikakve mjere za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba do sada.

Najviše sudske instance su tri ustavna suda, po jedan za svaki entitet te jedan na državnom nivou. Zbog prirode političkog sistema, Bosna i Hercegovina nema vrhovni sud. U entitetima postoje prvostepeni i apelacioni sudovi te vrhovni sudovi entiteta. Brčko distrikt ima vlastiti osnovni i apelacioni sud. Policija je pod nadležnošću entiteta i Brčko distrikta, dok unutar Federacije postoji i deset kantonalnih policija koje svoje nadležnosti dijele s entitetskom policijom.

O Sarajevskom otvorenom centru

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštovanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, trans* i interspolne) osobe i žene jačanjem zajednice i građenjem aktivističkog pokreta. SOC također javno promovira ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, evropskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Urednice

Emina Bošnjak (Zenica, 1983) direktorica je Sarajevskog otvorenog centra, feministkinja i aktivistkinja. Radi na upravljanju organizacije, godišnjem narativnom i finansijskom izvještavanju, pripremi i izvršavanju državnih i međunarodnih akcija zagovaranja te produkciji godišnjih izvještaja o ženskim i LGBTI ljudskim pravima. Emina je aktivna i na polju izgradnje kapaciteta organizacija civilnog društva u BiH za rad na ljudskim pravima LGBTI osoba.

Kontakt: emina@soc.ba

Vladana Vasić (Sarajevo, 1990) rukovoditeljica je Sarajevskog otvorenog centra. Njen fokus su pitanja vezana za kršenja i zaštitu ljudskih prava LGBTI osoba i žena u BiH.

Zagovara unapređenje domaćeg zakonodavstva i politika u skladu s regionalnim i međunarodnim standardima ljudskih prava.

Vladana je članica Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije (European Commission on Sexual Orientation Law). Završila je studij prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: vladana@soc.ba

Autori_ce

Darko Pandurević (Sarajevo, 1991) od 2018. godine koordinator je programa u Sarajevskom otvorenom centru, gdje također vodi pravno savjetovanje za LGBTI osobe. U rad SOC-a uključen je od 2015. godine, prvo kao volonter na LGBTI programu, a onda kao projektni asistent na koordiniranju rada Inicijative za monitoring evropskih integracija u BiH. Fokus rada i interesa u SOC-u do sada su mu bila ljudska prava LGBTI osoba, pravno savjetovanje LGBTI osoba, sudjelovanje na istraživanju i izmjeni postojećih propisa te edukativnim aktivnostima o pravima LGBTI osoba. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu gdje je trenutno i na master studiju.

Kontakt: darko@soc.ba

Delila Hasanbegović (Sarajevo, 1991) koordinatorica je programa u Sarajevskom otvorenom centru. Bavi se zagovaranjem za adekvatan

pristup trans osoba zdravstvenoj zaštiti u Bosni i Hercegovini, te koordiniranjem aktivnosti edukacije i senzibilizacije medicinskih stručnjaka_inja i zdravstvenih radnika_ca o ljudskim pravima i potrebama trans osoba u procesu tranzicije. Također, koordinira zagovaranje za ravnopravnost spolova u području radnih odnosa i na tržištu rada, kao i za biomedicinski potpomognutu oplodnju u BiH. Diplomirala je pravo, a trenutno završava master studij prava na Univerzitetu u Sarajevu.

Kontakt: delila@soc.ba

Jozo Blažević (Zenica, 1986) koordinator je programa u Sarajevskom otvorenom centru, gdje radi na obuci i senzibilizaciji policijskih službenica_ka te predstavnica_ka pravosuđa, na pitanjima diskriminacije i krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama, ali i drugim marginaliziranim društvenim grupama u BiH.

Radio je na uspostavljanju lokalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, koja uključuje predstavnice_ke pravosuđa, ali i institucija socijalne i zdravstvene zaštite.

Kontakt: jozo@soc.ba

Nejra Agić (Tešanj, 1995) koordinatorica je komunikacija u Sarajevskom otvorenom centru. Urednica je web-portala lgbti.ba, radi na proizvodnji sadržaja za web-stranicu i društvene mreže organizacije te komunikaciji s medijima. Završila je žurnalistiku na Filozofskom fakultetu u Tuzli, a trenutno završava master studij komunikologije na Univerzitetu u Sarajevu.